

Rheoli Newid ar Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru

Datganiad o Ddiben

Mae Rheoli Newid ar Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru yn ategu'r adrannau perthnasol o *Bolisi Cynllunio Cymru*¹ a *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*.²

Mae'n nodi egwyddorion cyffredinol ar gyfer deall a rheoli Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru, gan gynnwys sut y cânt eu diogelu drwy'r system gynllunio.

Mae'r canllawiau arfer gorau hyn wedi'u hanelu'n bennaf at y rhai sy'n gwneud penderfyniadau, gan gynnwys awdurdodau lleol, ymgymrwyr statudol a darpar ddatblygwyr, i godi proffil Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru a'u helpu i reoli newid heb amharu ar eu Gwerth Cyffredinol Eithriadol — sef y rhesymau pam maent wedi'u harysgrifo fel Safleoedd Treftadaeth y Byd. Efallai y byddant hefyd yn ddefnyddiol i reolwyr a rhanddeiliaid Safleoedd Treftadaeth y Byd ar gyfer llywio cynlluniau rheoli, ochr yn ochr ag *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention* UNESCO.³

Dylai'r canllawiau hyn gael eu hystyried gan awdurdodau sy'n gwneud penderfyniadau wrth ddatblygu cynlluniau ac ystyried cynigion a allai effeithio ar Werth Cyffredinol Eithriadol Safle Treftadaeth y Byd, megis ceisiadau unigol am ganiatâd cynllunio, cydsyniad adeilad rhestredig, cydsyniad ardal gadwraeth a chydsyniad heneb gofrestredig, gan gynnwys yn ystod trafodaethau cyn gwneud cais.

Cadw
Llywodraeth Cymru
Parc Busnes Rhyd-y-car
Merthyr Tudful
CF48 1UZ

Ffôn: 03000 252239
E-bost: cadw@tfw.wales

Cyhoeddwyd gyntaf gan Cadw yn 2017. Adolygwyd 2025.
ISBN digidol 978-1-83745-608-6

OGL © Hawlfraint y Goron 2023 oni nodir fel arall. WG52797
Cadw yw gwasanaeth amgylchedd hanesyddol Llywodraeth Cymru, sy'n gweithio i sicrhau amgylchedd hanesyddol hygyrch a ddiogelir yn dda i Gymru. Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Saesneg.
Llun y clawr: Castell Harlech — rhan o Safle Treftadaeth y Byd Cestyll a Muriau Trefi Brenin Edward I yng Ngwynedd
(© Hawlfraint y Goron (2017) Cadw, Llywodraeth Cymru).

Cynnwys

Cyflwyniad	04	4. Polisi Cynllunio a Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru	15
Ffeithiau Cyflym	05	4.1 Cynllunio ar gyfer Newid	15
1. Llywodraethu Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru	06	4.2 Cynlluniau Datblygu Lleol	15
1.1 Y Cyd-destun Rhyngwladol	06	4.3 Canllawiau Cynllunio Atodol	16
1.1.1 Confensiwn Treftadaeth y Byd	06	4.4 Clustogfeydd	16
1.1.2 Pwyllgor Treftadaeth y Byd UNESCO	06	4.5 Lleoliad, Lleoliad Hanfodol a Golygfeydd Arwyddocaol	17
1.1.3 Canllawiau Gweithredol UNESCO a Llawlyfrau Adnoddau	06	5. Rheoli Datblygu ar Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru	18
1.2 Cyd-destun y DU	06	5.1 Egwyddorion Cyffredinol	18
1.3 Y Cyd-destun Cymreig	07	5.2 Ceisiadau am Gydsyniad Heneb Gofrestredig, Cydsyniad Adeilad Rhestredig a Chydsyniad Ardal Gadwraeth	18
1.4 Cyrff Cyngtori Eraill	07	5.3 Ceisiadau am Ganiatâd Cynllunio	19
2. Deall Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru	08	5.4 Penderfyniadau ynghylch Rheoli Datblygu	19
2.1 Arysgrifo	08	5.5 Ymgynghori â Cadw	20
2.2 Gwerth Cyffredinol Eithriadol	08	5.6 Hawliau Datblygu a Ganiateir	20
2.3 Priodoleddau	09	5.7 Asesiadau o'r Effaith Amgylcheddol	20
2.4 Cyfanrwydd	09	5.8 Galw Ceisiadau Cynllunio i Mewn a'u Cyfeirio at Bwyllgor Treftadaeth y Byd	20
2.5 Dilysrwydd	09	Atodiadau	
3. Rheoli Newid ar Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru	11	1 Rôl Pwyllgor Treftadaeth y Byd	21
3.1 Egwyddorion Cyffredinol	11	2 Canllawiau Gweithredol UNESCO	21
3.2 Diogelu drwy Ddynodi a Dulliau Eraill	12	3 Enwebu	22
3.3 Cynlluniau Rheoli	12	Rhestr Termiau	23
3.4 Grwpiau Rheoli/Llywio a Chydgysylltwyr Safleoedd	13	Cyfeiriadau	25
3.5 Monitro ac Adroddiadau Cyfnodol	13	Rhagor o Wybodaeth	28
3.6 Adroddiadau Cyflwr Cadwraeth	14	Cysylltiadau	29

Cyflwyniad

Lleoedd o Werth Cyffredinol
Eithriadol i'r ddynoliaeth gyfan
yw Safleoedd Treftadaeth y Byd.

Mae hyn yn golygu bod eu harwyddocâd diwylliannol a/neu naturiol 'mor eithriadol fel ei fod yn mynd y tu hwnt i ffiniau cenedlaethol a'i fod o bwys cyffredin i genedlaethau'r presennol a chenedlaethau'r dyfodol yr holl ddynoliaeth.' (Pwyllgor Treftadaeth y Byd UNESCO)

Crëwyd y cysyniad o Dreftadaeth y Byd yn 1972 pan fabwysiadodd UNESCO⁴ y *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*.⁵

Cyflwynodd hyn y syniad bod rhai enghreifftiau o dreftadaeth yn y byd mor bwysig nes eu bod o werth i'r ddynoliaeth gyfan. Mae'r cyfrifoldeb am eu rheoli yn bwysig ar lefel fwy na lefel genedlaethol, hyd yn oes os mai'r gwledydd unigol sydd â'r prif ddyletswyddau o hyd. Mae'r syniad wedi bod mor ddeniadol nes i fwy na 190 o wledydd gadarnhau'r confensiwn ac mae dros 1,000 o safleoedd wedi cael eu harysgrifo ar Restr Treftadaeth y Byd.

Tueddai'r safleoedd diwylliannol cyntaf i gael eu harysgrifo ar Restr Treftadaeth y Byd fod yn safleoedd tirnod, fel cestyll a chadeirlannau mawr, yn ogystal â safleoedd archaeolegol a gydnabyddir yn rhyngwladol fel beddrodau'r Aifft. Ers y 1970au, mae'r cysyniad o dreftadaeth ddiwylliannol wedi ehangu'n sylweddol i gydnabod bod gweithgarwch dynol wedi cael effaith ar y byd i gyd. Heddiw, mae'r rhestr yn cynnwys eiddo o bob oed a math, gan gynnwys tirweddau diwylliannol a safleoedd diwydiannol, sy'n diogelu tystiolaeth o brosesau gweithgynhyrchu neu amaethyddol, yn ogystal â sut roedd pobl yn byw. Adlewyrchir y newid hwn yng Nghymru — ein Safle Treftadaeth y Byd cyntaf oedd Cestyll a Muriau Trefi Brenin Edward I yng Ngwynedd (1986), wedyn Tirwedd Ddiwydiannol Blaenafon (2000) a Dyfrbont Pontcysyllte a'r Gamlas (2009), ac yna Tirwedd Llechi Gogledd Orllewin Cymru (2021).

Mae Safleoedd Treftadaeth y Byd yn fwy na'r enghreifftiau gorau o'u math; maent yn safleoedd, henebion a thirweddau sy'n dweud rhywbeth sylfaenol am ddynoliaeth, o ble y daethom a'r byd rydym yn byw ynddo. Mae'r broses ddethol yn drwyadl ac yn feichus er mwyn sicrhau bod y safleoedd ar Restr Treftadaeth y Byd wir yn gasgliad unigryw sydd ag arwyddocâd rhyngwladol.

O ystyried eu harwyddocâd, mae'n amlwg bod rheoli Safleoedd Treftadaeth y Byd yn gyfrifoldeb pwysig i wledydd ei dderbyn.

Mae ein Safleoedd Treftadaeth y Byd yn lleoedd i'w gwerthfawrogi a'u dathlu am byth. Rydym am feithrin gwell dealltwriaeth o'u hanes a'r hyn sy'n eu gwneud yn rhyngwladol bwysig fel y bydd pobl yn eu gwerthfawrogi ac yn manteisio ar y cyfleoedd a gynigir ganddynt drwy wella cydnabyddiaeth fyd-eang, twristiaeth, gweithgarwch adfywio a dysgu gydol oes. Gyda'i gilydd, bydd y manteision hyn yn helpu i greu'r Gymru a gareu yn y dyfodol drwy gyflawni'r nodau llesiant a nodir yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.⁶

Mae diogelu, gwarchod a chyflwyno ein Safleoedd Treftadaeth y Byd, a'u trosglwyddo i genedlaethau'r dyfodol, yn hanfodol i gyflawni'r uchelgeisiau hyn.

Ffeithiau Cyflym

1. Statws Safle Treftadaeth y Byd yw'r gydnabyddiaeth uchaf y gellir ei rhoi i werth treftadaeth.
2. Mae gan Safleoedd Treftadaeth y Byd werthoedd sy'n arwyddocaol yn fyd-eang ac sydd y tu hwnt i ffiniau cenedlaethol.
3. Mae pedwar Safle Treftadaeth y Byd yng Nghymru ar hyn o bryd.
4. Mae gennym gyfrifoldeb i ddiogelu, gwarchod a chyflwyno ein Safleoedd Treftadaeth y Byd ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol.
5. Mae canllawiau cenedlaethol yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau cynllunio warchod Safleoedd Treftadaeth y Byd a'u lleoliadau rhag gwaith datblygu amhriodol.
6. Mae statws Safle Treftadaeth y Byd yn ystyriaeth berthnasol wrth benderfynu ar geisiadau cynllunio.
7. Gall Safleoedd Treftadaeth y Byd ddod â manteision economaidd, amgylcheddol a chymdeithasol i gymunedau lleol drwy addysg, twristiaeth a gweithgarwch adfywio.

1— Llywodraethu Safleoedd Treftadaeth y Byd

1.1 Y Cyd-destun Rhyngwladol

Caiff Safleoedd Treftadaeth y Byd eu cydnabod yn lleoedd o Werth Cyffredinol Eithriadol, fel y'i nodwyd yn y *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage* (1972), sy'n fwy adnabyddus fel Confensiwn Treftadaeth y Byd.⁷

1.1.1 Confensiwn Treftadaeth y Byd

Mae Confensiwn Treftadaeth y Byd yn fwyaf enwog am *Restr Treftadaeth y Byd*, ond mae hefyd yn ymdrin â gwarchod treftadaeth ddiwylliannol a naturiol yn gyffredinol. Cyfeirir at lywodraethau gwledydd sydd wedi cadarnhau'r confensiwn fel Partïon Gwladol. Yn 2024, mae 196 o Bartïon Gwladol wedi cadarnhau'r confensiwn, gan gynnwys Llywodraeth y DU.

1.1.2 Pwyllgor Treftadaeth y Byd UNESCO

Mae Pwyllgor Treftadaeth y Byd UNESCO yn goruchwyllo'r gwaith o roi'r confensiwn ar waith (gweler Atodiad 1). Mae'n cynnwys cynrychiolwyr o 21 o Bartïon Gwladol i'r confensiwn a etholwyd gan y cynulliad cyffredinol i eistedd ar y pwyllgor am gyfnod o chwe blynedd ond, yn ymarferol, bydd y rhan fwyaf o aelodau'r pwyllgor yn eistedd am bedair blynedd ar y mwyaf.

Ategir y pwyllgor gan Ganolfan Treftadaeth y Byd, sy'n gweithredu fel ei ysgrifenyddiaeth, ac fe'i cynorthwyr gan dri chorff rhyngwladol — ICOMOS, IUCN ac ICCROM (gweler y Rhestr Termiau) — sy'n rhoi cyngor iddo ar enwebiadau, cyflwr cadwraeth eiddo, materion strategol a cheisiadau am gymorth rhyngwladol.

1.1.3 Canllawiau Gweithredol UNESCO a Llawlyfrau Adnoddau

Mae'r pwyllgor yn cyhoeddi *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention* (Canllawiau Gweithredol) yn rheolaidd.⁸ Mae Canllawiau Gweithredol UNESCO yn esbonio'r meini prawf ar gyfer asesu Gwerth Cyffredinol Eithriadol ac yn disgrifio'r gweithdrefnau sydd eu hangen ar gyfer diogelu, gwarchod a rheoli Safleoedd Treftadaeth y Byd (gweler Atodiad 2).

Mae UNESCO hefyd yn cyhoeddi llawlyfrau adnoddau sydd â'r nod o helpu Partïon Gwladol i gyflawni eu rhwymedigaethau o dan y confensiwn. Mae'r llawlyfrau hyn yn esbonio sut y gall pawb sy'n rhan o'r gwaith o reoli Safleoedd Treftadaeth y Byd, gan gynnwys llywodraethau cenedlaethol a lleol, rheolwyr safleoedd a chymunedau lleol, roi'r egwyddorion ar waith. Maent yn cynnwys cyngor ar reoli treftadaeth ddiwylliannol a naturiol, cynllunio ar gyfer trychinebau a pharatoi enwebiadau. Gellir lawrlwytho'r holl lawlyfrau am ddim o wefan UNESCO ac maent yn sylfaen dda ar gyfer hyfforddiant a meithrin gallu.⁹

1.2 Cyd-destun y DU

Cadarnhaodd y Deyrnas Unedig *Gonfensiwn Treftadaeth y Byd* yn 1984 ac erbyn hyn mae ganddi 30 o Safleoedd Treftadaeth y Byd.

Yr Adran dros Ddiwylliant, y Cyfryngau a Chwaraeon (DCMS) yw'r adran o'r llywodraeth sy'n arwain ar faterion sy'n ymwneud â Threftadaeth y Byd ac mae'n gyfrifol am sicrhau bod y DU yn cyflawni ei rhwymedigaethau fel Parti Gwladol i Gonfensiwn Treftadaeth y Byd. Mae DCMS yn gweithredu fel y Parti Gwladol i'r confensiwn ar ran Llywodraeth y DU ac mae'n cydweithio'n agos â Dirprwyaeth Barhaol y DU i UNESCO, sy'n rhan o'r Adran dros Ddatblygu Rhyngwladol. Mae DCMS yn cydweithio â Llywodraeth Cymru mewn perthynas ag enwebu, gwarchod a diogelu Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru a materion polisi fel y bo'n briodol.

Comisiwn Cenedlaethol y DU dros UNESCO yw'r canolbwynt yn y DU ar gyfer polisiâu a gweithgareddau sy'n gysylltiedig ag UNESCO, gan gynnwys Safleoedd Treftadaeth y Byd, ac mae'n hyrwyddo nodau addysgol, gwyddonol a diwylliannol UNESCO, y gellir cyflawni rhai ohonynt drwy Safleoedd Treftadaeth y Byd.

1.3 Y Cyd-destun Cymreig

Mae tri Safle Treftadaeth y Byd (cyfan neu rannol) yng Nghymru, sef:

- Cestyll a Muriau Trefi Brenin Edward I yng Ngwynedd (a arysgrifwyd yn 1986)
- Tirwedd Ddiwydiannol Blaenafon (a arysgrifwyd yn 2000)
- Dyfrbont Pontcysyllte a'r Gamlas (a arysgrifwyd yn 2009)
- Tirwedd Llechi Gogledd Orllewin Cymru (a arysgrifwyd yn 2021)

Mae'r systemau sydd ar waith i warchod Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru yn faterion datganoledig a Gweinidogion Cymru sy'n gyfrifol am sicrhau cydymffurfiaeth â'r confensiwn. Cyflawnir y swyddogaethau hyn drwy Cadw, sef Gwasanaeth Amgylchedd Hanesyddol Llywodraeth Cymru. Mae DCMS yn cyfeirio ymholiadau gan Bwyllgor Treftadaeth y Byd UNESCO ynglŷn â Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru at Cadw.

Gweinidogion Cymru sy'n gyfrifol am nodi'r elfennau hynny o Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru y dylid eu diogelu'n statudol fel henebion cofrestredig ac adeiladau rhestredig.

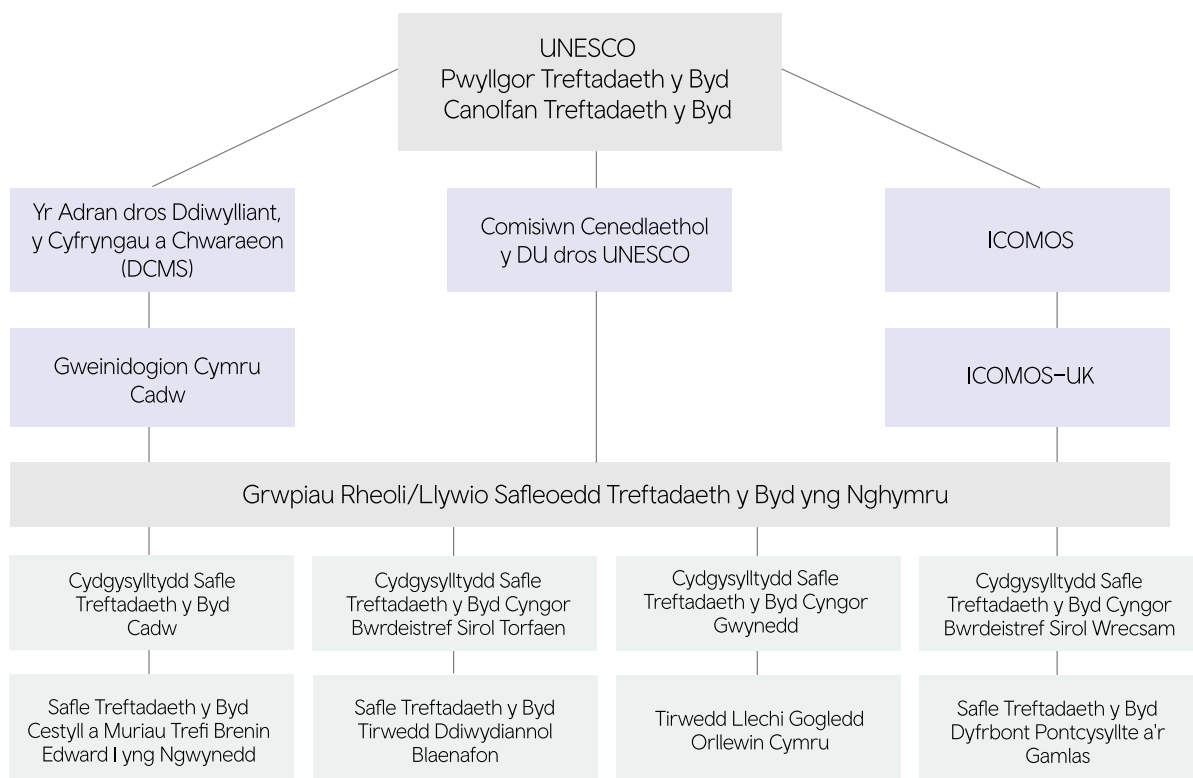
Mae gan awdurdodau cynllunio lleol rôl bwysig i'w chwarae o ran rheoli newid i Safleoedd Treftadaeth y Byd, eu diogelu a'u gwarchod. Maent yn gyfrifol am ddynodi ardaloedd cadwraeth, a all gynnwys rhannau o Safle Treftadaeth y Byd. Maent hefyd yn gyfrifol am gynllunio Safleoedd Treftadaeth y Byd yn ofodol ac, mewn rhai achosion, am gyfathrebu, rheoli a hyrwyddo. Weithiau, gall awdurdodau lleol hefyd fod yn berchen ar rannau o Safleoedd Treftadaeth y Byd.

1.4 Cyrff Cyngori Eraill

Gall ICOMOS-UK (cangen y DU o ICOMOS, y corff cynghori ar dreftadaeth ddiwylliannol ryngwladol a leolir ym Mharis) roi cyngor anstatudol i Lywodraeth Cymru a Llywodraeth y DU, awdurdodau lleol a grwpiau rheoli/llywio Safleoedd Treftadaeth y Byd ar faterion sy'n ymwneud â threftadaeth ddiwylliannol.

Mae World Heritage UK yn cynnwys cynrychiolwyr o bob un o Safleoedd Treftadaeth y Byd yn y DU a'r sefydliadau cysylltiedig. Mae'n hyrwyddo rheoli a gwarchod Safleoedd Treftadaeth y Byd yn y DU mewn ffordd gynaliadwy ac yn cynnig cymorth, cyngor a hyfforddiant i unrhyw un sy'n rhan o'r gwaith o'u rheoli. Mae'r World Heritage UK hefyd yn rhoi cymorth a chynghor i bartïon sydd â diddordeb i wneud cais am statws Safle Treftadaeth y Byd ar gyfer safleoedd priodol.

Ffigur 1: Llywodraethu Treftadaeth y Byd yng Nghymru

Deall Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru

2.1

Arysgrifo

Y cam cyntaf tuag at ddiogelu a rheoli Safle Treftadaeth y Byd yw deall pam mae'r safle wedi cael ei arysgrifo a beth sy'n arwyddocaol amdano. Mae hefyd yn ddefnyddiol deall y terminoleg a'r syniadau a ddefnyddir gan UNESCO er mwyn gallu defnyddio'r cyngor yn ei Ganllawiau Gweithredol a'i llawlyfrau adnoddau (adran 1.1).

Yn gyffredinol, mae UNESCO yn defnyddio'r term 'eiddo' i gyfeirio at Safle Treftadaeth y Byd neu safle y cynigiwyd ei arysgrifo. Defnyddir y term cyffredinol hwn i ddisgrifio popeth o adeilad unigol i dirwedd helaeth, boed yn ddiwylliannol neu'n naturiol.

Mae UNESCO yn defnyddio termau eraill, fel Gwerth Cyffredinol Eithriadol, nodwedd a chlustogfa er mwyn helpu i feithrin ein dealltwriaeth o'r safleoedd, diffinio beth sy'n eu gwneud yn arwyddocaol a helpu i'w diogelu.

2.2

Gwerth Cyffredinol Eithriadol

Gwerth Cyffredinol Eithriadol yw syniad canolog Confensiwn Treftadaeth y Byd. Dyma sut mae eiddo yn dangos bod iddo arwyddocâd byd-eang. Mae Gwerth Cyffredinol Eithriadol yn seiliedig ar dair elfen, neu 'bileri' (gweler Ffigur 2):

- bodloni un neu fwy o'r deg o feini prawf dethol
- dangos cyfanrwydd ac, yn achos enwebiadau diwylliannol, dilysrwydd
- bod â systemau ar waith ar gyfer diogelu a rheoli.

Mae'r broses enwebu ar gyfer arysgrifo yn drwyadl iawn. Dim ond eiddo sy'n gallu dangos bod ganddo bob un o'r tair elfen fydd yn cael ei ddewis i'w gynnwys ar Restr Treftadaeth y Byd. Os na chaiff y tair elfen eu cynnal, gall yr eiddo gael ei dynnu oddi ar y rhestr. Ceir crynodeb o'r broses arysgrifo yn Atodiad 3.

Ffigur 2: Tri Philer Gwerth Cyffredinol Eithriadol

Mae gan bob Safle Treftadaeth y Byd Ddatganiad o Werth Cyffredinol Eithriadol, sy'n esbonio pam mae'r safle wedi cael ei arysgrifo. Dylai'r datganiad hwn fod yn sail i'r holl benderfyniadau ynghylch rheoli. Mae'n crynhoi'r ddogfennaeth enwebu ac mae'n cynnwys:

- disgrifiad cryno o'r Safle Treftadaeth y Byd dan sylw a'i hanes
- esboniad o'r meini prawf y mae wedi'u bodloni
- datganiad ynglŷn â'i gyfanrwydd a'i ddilysrwydd, os yw hynny'n berthnasol
- crynodeb o'r gofynion diogelu a rheoli allweddol.

Caiff y Datganiad o Werth Cyffredinol Eithriadol ei fabwysiadu'n ffurfiol ar adeg arysgrifo ac ni ellir ei newid oni bai bod Pwyllgor Treftadaeth y Byd wedi cytuno i hynny. Er cysondeb, mae datganiadau ôl-weithredol wedi cael eu llunio a'u mabwysiadu gan UNESCO ar gyfer pob un o Safleoedd Treftadaeth y Byd a arysgrifwyd cyn 2008 — y flwyddyn pan ddaeth datganiadau yn ofynnol — gan gynnwys Cestyll a Muriau Trefi Brenin Edward I yng Ngwynedd a Thirwedd Ddiwydiannol Blaenafon.

Mae Datganiadau o Werth Cyffredinol Eithriadol ar gyfer pob Safle Treftadaeth y Byd ar gael ar wefan UNESCO.¹⁰

2.3 Priodoleddau

Mae'r Datganiad o Werth Cyffredinol Eithriadol yn crynhoi pam mae Safle Treftadaeth y Byd wedi cael ei arysgrifo. Ystyr priodoleddau yw agweddau ar safle sy'n cyfleu ei Werth Cyffredinol Eithriadol yn fanylach; gallant fod yn ddiriaethol neu'n anniriaethol. Dylai priodoleddau gael eu nodi a'u cyhoeddi yn y cynllun rheoli ar gyfer pob Safle Treftadaeth y Byd (gweler 3.3) a bod yn ffocws ar gyfer gweithredoedd diogelu a rheoli.

Mae'r Canllawiau Gweithredol yn disgrifio ystod o briodoleddau, a allai gyfleu Gwerth Cyffredinol Eithriadol. Mae'r rhain yn cynnwys yr enghreifftiau canlynol, ond heb fod yn gyfyngedig iddynt:

- ffurf a chynllun
- deunyddiau a sylwedd
- defnydd a swyddogaeth
- traddodiadau, technegau a systemau rheoli
- lleoliad a safle
- iaith a mathau eraill o dreftadaeth anniriaethol
- naws a theimlad
- ffactorau mewnol ac allanol eraill.

Yn ymarferol, gall priodoleddau gael eu cynrychioli'n aml drwy elfennau ar wahân, fel adeiladau unigol neu grwpiau o adeiladau; neu, ar raddfa lai, rannau penodol o adeiladau; prosesau fel arferion amaethyddol neu ddiwylliannol sydd wedi ffurfio tirwedd; cydberthnasau rhwng gwahanol elfennau o Safle Treftadaeth y Byd, gan gynnwys cymeriad neu gynllun trefol, golygfeydd arwyddocaol a lleoliad. Gall rhai priodoleddau fod yn anniriaethol ond yn gysylltiedig â'r cymunedau y mae gan safle gysylltiadau cryf â nhw fel traddodiadau cymdeithasol, er enghraifft, corau meibion.

Mae'r gwaith sy'n disgrifio priodoleddau ac elfennau unigol Tirwedd Ddiwydiannol Blaenafon yn enghraifft dda o'r ffordd y mae elfennau ffisegol ac anniriaethol yn cyfuno i gyflwyno gwerthoedd Safle Treftadaeth y Byd cymhleth (gweler Ffigur 3).

2.4 Cyfanrwydd

Ystyr cyfanrwydd yw pa mor gyflawn yw Safle Treftadaeth y Byd:

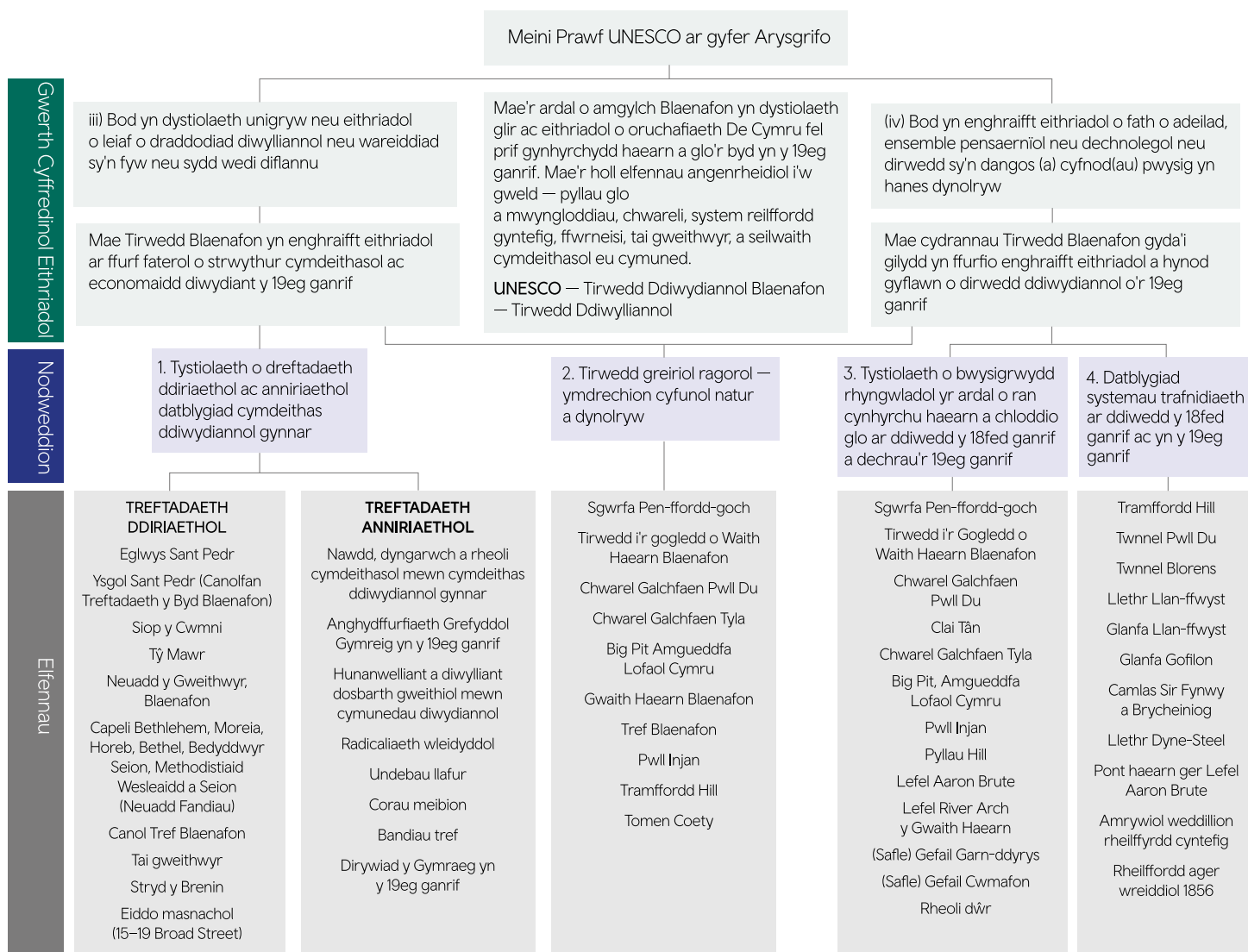
- Dylai **ffiniau** gynnwys yr holl briodoleddau sydd eu hangen i gynnal Gwerth Cyffredinol Eithriadol Safle Treftadaeth y Byd.
- **Cyflawnrwydd** — dylai Safle Treftadaeth y Byd fod yn ddigon mawr i gyflwyno'r holl brosesau a phriodoleddau arwyddocaol.
- **Cyflwr cadwraeth** — ni ddylai'r priodoleddau na'r elfennau fod mewn perygl o esgeulustod na dadfeiliad.

2.5 Dilysrwydd

Ystyr dilysrwydd yw pa mor wir yw Safle Treftadaeth y Byd; mae'n dibynnu ar gywirdeb a hygredd y ffynonellau gwybodaeth a ddefnyddiwyd i ddeall ei werthoedd, a gwirionedd y safle ei hun fel y'i dangosir gan oroesiad y priodoleddau gwreiddiol. Dim ond i safleoedd diwylliannol y mae dilysrwydd yn berthnasol.

- Os bydd adeiladau yn cwympo neu os bydd traddodiadau'n diflannu, gall hynny effeithio ar ddilysrwydd.
- Fel arfer, nid ystyrir bod ailadeiladu safleoedd archaeolegol nac adeiladau hanesyddol yn briodol, oni wneir hynny'n seiliedig ar ddogfennaeth gyflawn a manwl heb ddyfalu.

Ffigur 3: Priodoleddau Tirwedd Ddiwydiannol Blaenafon

Rheoli Newid ar Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru

3.1 Egwyddorion Cyffredinol

Mae Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru yn asedau hanesyddol cymhleth. Gallant ymestyn dros ardaloedd mawr, megis Tirwedd Ddiwydiannol Blaenafon, bod ar wahân yn ofodol megis Cestyll a Muriau Trefi Brenin Edward I yng Ngwynedd, a chroesi ffiniau cenedlaethol megis Dyfrbont Pontcysyllte a'r Gamlas a Thirwedd Llechi Gogledd Orllewin Cymru. Mae'r defnydd lluosog o Safleoedd Treftadaeth y Byd hefyd yn arwain at broblemau cymhleth, gan gynnwys sut i ddiwallu anghenion twristiaid ac ymwelwyr gan ddiogelu'r amgylchedd naturiol (yn enwedig ecosystemau ar safleoedd ac o'u hamgylch), darparu bywiogrwydd i gymunedau lleol, diogelu diwylliant a gwybodaeth leol, a tharo cydbwysedd rhwng diogelu a chynnal defnydd tir neu weithgarwch economaidd cydnaws.

Mae dull gweithredu Llywodraeth Cymru mewn perthynas â diogelu a rheoli Safleoedd Treftadaeth y Byd mewn ffordd gynaliadwy yn seiliedig ar dair egwyddor.

1. Dynodi asedau hanesyddol penodol ar Safleoedd Treftadaeth y Byd yn statudol a systemau cysylltiedig ar gyfer rheoli gwaith.
2. Llunio a gweithredu cynlluniau rheoli Safleoedd Treftadaeth y Byd ar y cyd â chyrff eraill er mwyn sicrhau cyfranogiad effeithiol a gweithredol pob rhanddeiliad allweddol.
3. Defnyddio'r system cynllunio gofodol i arwain gwaith datblygu priodol.

Y man cychwyn ar gyfer unrhyw waith rheoli yw'r Datganiad o Werth Cyffredinol Eithriadol. Mae hwn yn nodi dealltwriaeth glir a rennir o'r rhesymau dros arysgrifo'r safle ar Restr Treftadaeth y Byd, a'r hyn sydd angen ei reoli er mwyn cynnal y Gwerth Cyffredinol Eithriadol yn yr hirdymor.

Egwyddorion Cyffredinol Rheoli Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru

1. Dynodi asedau hanesyddol penodol ar Safleoedd Treftadaeth y Byd yn statudol a systemau cydsyniad cysylltiedig ar gyfer rheoli gwaith, gan gynnwys paratoi datganiadau o'r effaith ar dreftadaeth.¹¹
 - Henebion cofrestredig
 - Adeiladau rhestredig
 - Ardaloedd cadwraeth
2. Llunio a gweithredu cynlluniau rheoli Safleoedd Treftadaeth y Byd ar y cyd â chyrff eraill er mwyn sicrhau cyfranogiad effeithiol a gweithredol pob rhanddeiliad allweddol.
 - Llunio cynlluniau rheoli y cytunwyd arnynt ar gyfer pob Safle Treftadaeth y Byd, eu mabwysiadu a'u hadolygu'n rheolaidd.
 - Sefydlu grwpiau rheoli/llywio gan gynnwys cynrychiolaeth rhanddeiliaid o bartneriaid allweddol, perchnogion mawr, rheolwyr a chymunedau.
 - Gwaith cydgysylltu effeithiol, fel arfer gan gydgysylltydd penodol.
3. Defnyddio'r system cynllunio gofodol i arwain gwaith datblygu priodol.
 - Cydnabod bod Safleoedd Treftadaeth y Byd yn ystyriaeth berthnasol bwysig wrth benderfynu ar geisiadau cynllunio.¹²
 - Cynnwys polisiâu mewn cynlluniau datblygu lleol er mwyn diogelu Gwerth Cyffredinol Eithriadol Safleoedd Treftadaeth y Byd a hwylusir drwy lunio canllawiau cynllunio atodol.¹³
 - Llunio datganiad dylunio a mynediad ar gyfer ceisiadau cynllunio penodol ar Safle Treftadaeth y Byd.¹⁴

3.2

Diogelu drwy Ddynodi a Dulliau Eraill

Diogelir elfennau sylweddol o bob un o'r tri Safle Treftadaeth y Byd yng Nghymru gan ddynodiad statudol fel henebion cofrestredig, adeiladau rhestredig ac ardaloedd cadwraeth. Mae systemau rheoli statudol ar waith i reoli gwaith ar neu o fewn yr asedau a ddiogelir hyn. Cadw, ar ran Gweinidogion Cymru, sy'n gweinyddu cydsyniadau henebion cofrestredig ac awdurdodau cynllunio sy'n penderfynu ar geisiadau am gydsyniad adeilad rhestredig a chydsyniad ardal gadwraeth, a gwaith datblygu o fewn ardaloedd cadwraeth. Mae Cadw wedi llunio cyfres o ganllawiau arfer gorau er mwyn helpu perchnogion i ddeall sut i reoli asedau dynodedig a gofalu amdanynt, gan gynnwys *Rheoli Newid i Adeiladau Rhestredig yng Nghymru*.¹⁵

Mae llawer o Safleoedd Treftadaeth y Byd diwylliannol yn cynnwys priodoleddau o dreftadaeth ecolegol a naturiol sy'n cyfrannu at eu harwyddocâd. Gall rhai Safleoedd Treftadaeth y Byd, yn gyfan neu'n rhannol, hefyd elwa o gael eu gwarchod gan ddefnyddio dulliau eraill gan gynnwys eu lleoliad o fewn Parciau Cenedlaethol, Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol a safleoedd ar y gofrestr o barciau a gerddi hanesyddol yng Nghymru. Dylid adolygu'r hyn a ddiogelir yn barhaus a'i ddiweddarau yn ôl yr angen.

Gall awdurdodau cynllunio ddewis nodi asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig, sy'n cynnwys lleoedd ar Safle Treftadaeth y Byd. Os bydd awdurdodau cynllunio yn nodi asedau hanesyddol lleol o'r fath, mae'n rhaid cynnwys polisiau ar gyfer eu gwarchod a'u gwella yn y cynllun datblygu lleol.¹⁶

Mae manylion Safleoedd Treftadaeth y Byd, adeiladau rhestredig, henebion cofrestredig a pharciau a gerddi hanesyddol ar gael drwy Cof Cymru — cronfa ddata ar-lein Cadw o asedau hanesyddol dynodedig yng Nghymru.¹⁷

Awdurdodau lleol sydd â gwybodaeth am ardaloedd cadwraeth. Mae'r cofnodion amgylchedd hanesyddol lleol yn ffynhonnell bwysig o wybodaeth am asedau hanesyddol nas dynodwyd, gan gynnwys asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig. Gweler yr adran Cysylltiadau am ragor o fanylion.

3.3

Cynlluniau Rheoli

Er mwyn aros ar Restr Treftadaeth y Byd, mae'n rhaid i Bartïon Gwladol sicrhau bod Gwerth Cyffredinol Eithriadol y safleoedd y maent yn gyfrifol amdanynt yn cael ei gadw, ei gynnal a'i gyfleu. Mae UNESCO yn argymhell y dylid llunio cynllun rheoli neu system reoli arall a ddogfennir ar gyfer pob Safle Treftadaeth y Byd er mwyn dod â'r holl bartïon cyfrifol at ei gilydd a'i gwneud yn bosibl i'r safle gael ei reoli mewn ffordd gydgyssylltiedig. Mae'r cynllun rheoli Safle Treftadaeth y Byd cyntaf yn rhan ofynnol o'r broses enwebu. Ar ôl arysgrifo, dylid cynnal y cynlluniau fel ffordd o gydgyssylltu camau gweithredu ar gyfer gwella a dangos i UNESCO bod systemau rheoli digonol ar waith i gefnogi'r gwaith o ddiogelu Safle Treftadaeth y Byd ar gyfer cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol.

Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i gorff arweiniol pob Safle Treftadaeth y Byd baratoi cynllun rheoli, drwy ymgynghori â rhanddeiliaid, sy'n nodi sut y bydd Gwerth Cyffredinol Eithriadol y safle yn cael ei ddiogelu. Dylai gynnwys gweledigaeth gyffredinol ar gyfer y safle ac amcanion byrdymor, tymor canolig a hirdymor i ddiogelu, gwarchod a chyflwyno'r safle.

Dylid teilwra cynlluniau er mwyn diwallu priodoleddau ac anghenion penodol y safle. Dylent nodi priodoleddau Gwerth Cyffredinol Eithriadol yn glir a darparu polisiau ar gyfer eu diogelu. Prif rôl y cynllun rheoli yw cyflwyno polisiau a chmau gweithredu a gynlluniwyd i sicrhau y caiff Gwerth Cyffredinol Eithriadol y Safle ei gynnal a'i rannu. Dylent sefydlu fframwaith clir ar gyfer gwneud penderfyniadau a darparu gwybodaeth am fygythiadau a chyfleoedd ar gyfer y safle fel y gellir ei reoli mewn ffordd gynaliadwy. Dylai cynlluniau gweithredu ar gyfer rheoli gael eu hadolygu'n rheolaidd a'u diweddarau mewn ymateb i newidiadau mewn amgylchiadau.¹⁸

Dylai cynlluniau fod yn seiliedig ar gonsensws ac yn destun ymgynghoriad cyhoeddus. Mae angen ystyried polisiau perthnasol yn y cynllun rheoli mewn cynlluniau datblygu lleol, cynlluniau rheoli awdurdodau Parciau Cenedlaethol ac Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol, ac wrth benderfynu ar ganiatâd cynllunio. Mae'n arfer da mabwysiadu'r cynllun rheoli cyfan neu ran ohono fel canllawiau cynllunio atodol.

Amlinellir dull arfer gorau o gynllunio gwaith rheoli a pharatoi cynlluniau rheoli yn llawlyfr adnoddau UNESCO *Managing Cultural World Heritage*.¹⁹

3.4

Grwpiau Rheoli/Llywio a Chydgyssylltwyr Safleoedd

Lleolir pob un o'r Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru o fewn mwy nag un ardal awdurdod cynllunio. Dylai grwpiau rheoli/llywio gynnwys cynrychiolwyr o'r holl awdurdodau cynllunio perthnasol (gan gynnwys swyddogion cadwraeth ac archaeolegwyr curadurol), perchnogion, rheolwyr, cynghorau cymuned a thref, Cadw a chyrrff swyddogol eraill sydd â diddordeb yn y safle. Fel arfer mae ICOMOS-UK yn aelod o grwpiau rheoli/llywio.

Mae llwyddiant safle — o ran ei warchod, ei gadw a'i gyflwyno — yn dibynnu ar gyfraniad a gweledigaeth gyffredin y partneriaid. Mae pob grŵp rheoli/llywio yn gyfrifol am lunio'r cynllun rheoli a'i roi ar waith, gan gynnwys ymgynghori â'r cyhoedd. Felly, mae'n hanfodol bod pob partner yn barod i neilltuo'r amser a'r adnoddau i sicrhau llwyddiant y cynllun.

Mae grwpiau rheoli/llywio a chynlluniau rheoli yn fwyaf effeithiol pan fydd cydgyssylltydd Safle Treftadaeth y Byd wedi'i benodi. Cydgyssylltwyr Safleoedd Treftadaeth y Byd sy'n llywio'r gwaith o weithredu, monitro a diwygio cynllun rheoli, yn hyrwyddo Gwerth Cyffredinol Eithriadol a budd cyhoeddus Safleoedd Treftadaeth y Byd, yn cynyddu ymwybyddiaeth ac yn meithrin dealltwriaeth ymhlith partneriaid, rhanddeiliaid a'r cyhoedd, ac yn darparu canolbwynt ar gyfer cyngor. Maent yn cynrychioli buddiannau safleoedd a phartneriaid ac yn hyrwyddo arfer gorau o ran rheoli Safle Treftadaeth y Byd, yn lleol, yn genedlaethol ac yn rhyngwladol. Maent yn llunio ac yn cydgyssylltu'r adroddiadau cyfnodol i UNESCO.

Dylai grwpiau rheoli/llywio ymgynghori â Cadw cyn cynnig newidiadau a fydd yn gofyn am ailenwebiad llawn am fod y broses hon yn un hir a drud. Byddai ailenwebiadau o'r fath hefyd yn atal safle newydd rhag cael ei enwebu o fewn yr un cylch pwyllgor (gweler Atodiad 3).

3.5

Monitro ac Adroddiadau Cyfnodol

Dylai cynlluniau rheoli Safleoedd Treftadaeth y Byd gynnwys darpariaeth ar gyfer monitro ac adolygu. Mae monitro yn golygu casglu a dadansoddi data er mwyn cadarnhau p'un a yw system reoli yn gweithio'n effeithiol ac yn cyflawni'r canlyniadau cywir. Mae hefyd yn cadarnhau p'un a yw cyflwr cadwraeth y safle yn gwella neu'n gwaethgu er mwyn pennu pa fesurau adfer neu fentrau newydd sydd eu hangen os caiff diffygion neu gyfleoedd eu nodi.

Gall monitro amrywio o archwiliadau rheolaidd o gyflwr cadwraeth strwythurau unigol, fel y rhaglen archwilio bob pum mlynedd a gynhelir gan Cadw ar gyfer Cestyll a Muriau Trefi Brenin Edward I yng Ngwynedd, i adolygu canlyniadau penderfyniadau cynllunio, dadansoddi niferoedd ymwelwyr a gwerthuso cyfranogiad y gymuned leol. Dylid defnyddio'r gwaith monitro hwn i lywio penderfyniadau ar lefel eiddo a hefyd gyfrannu at astudiaethau ehangach gan gynnwys proses adolygiadau cyfnodol Treftadaeth y Byd.

Bob chwe blynedd, mae'r Partïon Gwladol yn cyflwyno adroddiad cyfnodol i Bwyllgor Treftadaeth y Byd er mwyn dangos sut y maent yn gweithredu Confensiwn Treftadaeth y Byd. Mae'r adroddiad hefyd yn cynnwys cyflwr cadwraeth pob un o'u Safleoedd Treftadaeth y Byd.

Bwriedir i adroddiadau cyfnodol ddarparu'r canlynol:

- asesiad o'r modd y mae Parti Gwladol yn gweithredu'r confensiwn
- asesiad i farnu a yw Gwerth Cyffredinol Eithriadol Safle Treftadaeth y Byd sydd wedi'i arysgrifo ar Restr Treftadaeth y Byd yn cael ei gynnal dros amser
- y wybodaeth ddiweddaraf am Safle Treftadaeth y Byd er mwyn cofnodi unrhyw newidiadau yn ei amgylchiadau a'i gyflwr cadwraeth
- system ar gyfer cydweithredu rhanbarthol a chyfnewid gwybodaeth a phrofiadau rhwng Partïon Gwladol am weithredu'r confensiwn a chadwraeth Treftadaeth y Byd.

3.6

Adroddiadau Cyflwr Cadwraeth

Mae Pwyllgor Treftadaeth y Byd UNESCO yn monitro cyflwr cadwraeth Safleoedd Treftadaeth y Byd. Dylai Partïon Gwladol hysbysu Canolfan Treftadaeth y Byd am ddigwyddiadau mawr (megis argyfyngau naturiol) sy'n effeithio ar Safle Treftadaeth y Byd yn ogystal ag am waith adfer sylweddol neu ddatblygiadau newydd a allai effeithio ar ei Werth Cyffredinol Eithriadol.

Wrth ymchwilio i bryderon difrifol ynghylch Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru, gallai Pwyllgor Treftadaeth y Byd ofyn am adroddiad cyflwr cadwraeth gan y DCMS fel y Parti Gwladol cenedlaethol. Byddai'r DCMS yn trosglwyddo'r cais i Cadw, a fyddai'n cysylltu â'r rhai sy'n gyfrifol am Safle Treftadaeth y Byd perthnasol lle y bo'n gymwys. Rhaid i adroddiadau cyflwr cadwraeth gael eu paratoi mewn fformat a ragnodir yn y Canllawiau Gweithredol a'u cyflwyno i Ganolfan Treftadaeth y Byd gan y DCMS i'w hystyried o bosibl gan Bwyllgor Treftadaeth y Byd.

Pan fydd pryderon sylweddol wedi'u codi ynghylch y modd y mae Safle Treftadaeth y Byd yn cael ei warchod, neu mewn ymateb i adroddiad cyflwr cadwraeth anfoddhaol, gall Pwyllgor Treftadaeth y Byd a Chanolfan Treftadaeth y Byd ofyn i'r Parti Gwladol wahodd Tîm Monitro Adweithiol. Fel arfer mae gwaith monitro o'r fath yn cael ei wneud gan ICOMOS, weithiau ar y cyd â Chanolfan Treftadaeth y Byd a/neu gynrychiolwyr ei chyrff cynghori eraill. Gall Partïon Gwladol ofyn i dimau cynghori edrych ar gynigion a allai effeithio ar Safle Treftadaeth y Byd a chyflwyno adroddiad arnynt. Nhw fydd yn talu am hyn.

Mewn achosion difrifol iawn, gall Pwyllgor Treftadaeth y Byd roi safle ar y Rhestr o Dreftadaeth y Byd sydd mewn Perygl er mwyn ceisio nodi ffyrdd o unioni difrod, neu, os bydd ei Werth Cyffredinol Eithriadol wedi'i golli, gall dynnu ei enw oddi ar Restr Treftadaeth y Byd yn gyfan gwbl.

Polisi Cynllunio a Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru

4.1

Cynllunio ar gyfer Newid

Mae gan awdurdodau cynllunio rôl allweddol i'w chwarae o ran rheoli newid i Safleoedd Treftadaeth y Byd, eu diogelu, eu gwarchod a'u cyflwyno drwy'r system cynllunio gofodol. Nid oes unrhyw reolaethau statudol ychwanegol yn deillio o ddynodiad Treftadaeth y Byd, ond gellir defnyddio systemau o fewn y system gynllunio i sicrhau bod Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru yn cael eu diogelu'n briodol.

Darperir y fframwaith cyffredinol ar gyfer y system gynllunio gan ddeddfwriaeth a pholisïau a chanllawiau cenedlaethol, gan gynnwys Deddf Cynllunio (Cymru) 2015, *Polisi Cynllunio Cymru a Nodiadau Cyngor Technegol*.²⁰ Mae awdurdodau cynllunio yn llunio cynlluniau datblygu lleol a chanllawiau cysylltiedig. Gyda'i gilydd, mae'r rhain hyn yn gosod y fframwaith cyffredinol a ddefnyddir gan awdurdodau cynllunio i benderfynu ar geisiadau am ganiatâd cynllunio, cydsyniad adeilad rhestredig a chydsyniad ardal gadwraeth.

4.2

Cynlluniau Datblygu Lleol

Lle y bo angen, dylai polisïau lleol ar gyfer diogelu Safle Treftadaeth y Byd penodol a'i ddefnyddio'n gynaliadwy fod yn gymwys i'r safle ei hun ac, fel y bo'n briodol, i'w leoliad, gan gynnwys unrhyw glustogfa neu barth cyfatebol.²¹ Dylai'r polisïau hyn ystyried gofynion rhyngwladol a chenedlaethol yn ogystal ag amgylchiadau lleol penodol.

Dylai polisïau cynlluniau datblygu lleol hefyd adlewyrchu'r ffaith y gall Safleoedd Treftadaeth y Byd fod yn ganolbwynt i addysg, twristiaeth, datblygu economaidd a gweithgarwch adfywio.

Dylai awdurdodau cynllunio geisio gwneud y canlynol:

- diogelu Safle Treftadaeth y Byd a'i leoliad, gan gynnwys y glustogfa, rhag gwaith datblygu amhriodol
- cydbwysu ystod o ystyriaethau, gan gynnwys cadwraeth, bioamrywiaeth, mynediad, buddiannau'r gymuned leol, buddiannau cyhoeddus datblygiad a'r defnydd economaidd cynaliadwy o Safle Treftadaeth y Byd a'i leoliad; ond gofalu nad yw'r cydbwysedd hwnnw yn cael ei sicrhau ar draul cynnal cyfanrwydd na dilysrwydd y safle
- ymgynghori ac ymgysylltu â'r cymunedau lleol ar y safle ac o'i amgylch wrth gynllunio ar gyfer gwaith datblygu yn y dyfodol
- diogelu Safle Treftadaeth y Byd rhag effaith newidiadau sy'n gymharol fach ond a allai, gyda'i gilydd, gael effaith sylweddol
- gwella Safle Treftadaeth y Byd a'i leoliad, lle y bo'n briodol ac yn bosibl, drwy waith rheoli cadarnhaol
- ystyried effeithiau newid yn yr hinsawdd ar Safle Treftadaeth y Byd ond sicrhau nad yw camau lliniaru ac ymaddasu yn cael eu cymryd ar draul cyfanrwydd na dilysrwydd y safle.

4.3

Canllawiau Cynllunio Atodol

Mae'n arfer da i awdurdodau cynllunio ategu polisïau'r cynllun datblygu lleol drwy baratoi canllawiau cynllunio atodol.²² Gall canllawiau cynllunio atodol ymdrin ag amrywiaeth o faterion thematig a safle-benodol, a all ddarparu rhagor o fanylion i bolisïau mewn cynllun datblygu lleol. Lleolir pob un o Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru o fewn mwy nag un ardal awdurdod cynllunio ac, felly, mae'n hanfodol eu bod yn cydweithredu â'i gilydd. Y ffordd fwyaf effeithiol o wneud hyn yw drwy fabwysiadu canllawiau cynllunio atodol ar y cyd er mwyn sicrhau cysondeb ym mhob penderfyniad cynllunio. Rhaid i'r canllawiau cynllunio atodol ddeillio o bolisïau'r cynllun datblygu lleol a dylid sicrhau bod cysylltiad agos rhyngddynt a chynllun rheoli Safle Treftadaeth y Byd.

Gallai canllawiau cynllunio atodol gynnwys crynodeb o fanylion am Safle Treftadaeth y Byd, ei glustogfa a/neu leoliad hanfodol, fel y bo'n berthnasol. Gallent gynnwys cyngor ar natur gwaith datblygu priodol ar Safle Treftadaeth y Byd neu'n agos ato. Hefyd, gallent esbonio'r amgylchiadau pan fydd asesiad o'r effaith ar dreftadaeth yn ofynnol i ategu ceisiadau cynllunio.

Mae canllawiau cynllunio atodol Safle Treftadaeth y Byd Dyfrbont Pontcysyllte a'r Gamlas, a fabwysiadwyd gan Gyngor Bwrdeistref Sirol Wrecsam a Chyngor Sir Ddinbych, yn enghraifft dda o gydweithio rhwng awdurdodau cynllunio i baratoi canllawiau cynllunio atodol²³.

4.4

Clustogfeydd

Mae gan rai Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru glustogfa. Mae Canllawiau Gweithredol UNESCO yn disgrifio clustogfa fel ardal o amgylch Safle Treftadaeth y Byd y mae cyfyngiadau cyfreithiol a/neu arferol ategol wedi'u gosod ar y ffordd y gellir ei defnyddio a'i datblygu er mwyn rhoi haen ychwanegol o warchodaeth i safle.²⁴ Mae'n cynnwys lleoliad uniongyrchol Safle Treftadaeth y Byd, golygfeydd pwysig ac ardaloedd eraill sy'n swyddogaethol bwysig am eu bod yn cynnal y safle ac yn helpu i'w ddiogelu.

Nid yw'r glustogfa'n rhan o Safle Treftadaeth y Byd. Dull rheoli ydyw.

Gellir ei defnyddio i nodi ardaloedd lle mae angen i ddatblygwyr a'r rheini sy'n gwneud penderfyniadau ystyried effeithiau posibl yn ofalus, a lle y gall cyfyngiadau cynllunio fod yn briodol.

Mae clustogfeydd yn briodol pan fydd ardal o amgylch Safle Treftadaeth y Byd yn cynnwys tirwedd ddiwylliannol, sefydlog ac esthetig sy'n cyfrannu at leoliad a hanes y safle a'r ffordd y'i cyflwynir ac sy'n bwysig i gyfanrwydd ac weithiau hefyd i ddilysrwydd yr arysgrifiad.

Fel arfer, caiff clustogfeydd eu diffinio ar adeg arysgrifo'r safle ond mae'n bosibl i safle ofyn am gael ychwanegu un ar ôl hynny drwy gyflwyno cais ffurfiol i Bwyllgor Treftadaeth y Byd drwy Lywodraeth y DU (DCMS). Yn yr un modd, dim ond ar ôl i gynnig ar gyfer mân addasiad gael ei gyflwyno gan Lywodraeth y DU y gall newidiadau i ffiniau Safleoedd Treftadaeth y Byd a'u clustogfeydd gael eu gwneud gan Bwyllgor Treftadaeth y Byd. Dylai cynigion ar gyfer newidiadau o'r math hwn gael eu cyfeirio at Weinidogion Cymru (Cadw) am gyngor yn gyntaf.

Lleoliad, Lleoliad Hanfodol a Golygfeydd Arwyddocaol

Mae diogelu Gwerth Cyffredinol Eithriadol Safle Treftadaeth y Byd yn golygu diogelu ei leoliad, hyd yn oed os nad oes clustogfa.

Mae lleoliad yn cynnwys yr ardal o amgylch ased hanesyddol lle mae'n cael ei ddeall, ei brofi a'i werthfawrogi, sy'n ymgorffori cydberthnasau blaenorol a phresennol â'r dirwedd gyfagos.²⁵ Mae'n aml yn ymestyn y tu hwnt i ffin yr eiddo ac i mewn i'r dirwedd neu'r treflun o'i amgylch. Mae lleoliad yn fwy na'r ardal o amgylch safle; gall hefyd ymwneud â sut y bwriadwyd i'r safle ymdoddi i'r dirwedd, y golygfeydd ohono a sut mae'r safle yn cael ei weld o'r ardal oddi amgylch.

Gall lleoliad asedau hanesyddol gynnwys elfennau ffisegol ac elfennau llai diriaethol yn cynnwys canfyddiadau swyddogaethol, synhwyrdd neu gysylltiadau hanesyddol, artistig, llenyddol a golygfaol. Gall y rhain newid dros amser wrth i'r ased hanesyddol a'i amgylchedd newid a datblygu. Gall lleoliad Safle Treftadaeth y Byd gynnwys agweddau sylweddol ar ei dirwedd a'i dreflun sy'n ychwanegu at y ffordd y caiff y safle ei brofi a'i ddeall. Ni ellir mapio pob agwedd ar leoliad, gan ei fod yn cynnwys elfennau anniriaethol a chysylltiadau hanesyddol rhwng llefydd y mae'n bosibl nad ydynt yn gyffiniol.

Yn ogystal â'r diffiniad eang hwn o leoliad, defnyddir lleoliad hanfodol i ddiogelu Safle Treftadaeth y Byd Cestyll a Muriau Trefi Brenin Edward I yng Ngwynedd lle nad oes clustogfa. Mae'r rhain yn ardaloedd y tu hwnt i ffin Safle Treftadaeth y Byd, lle gallai datblygiad neu newid amhriodol gael effaith annerbyniol ar y Gwerth Cyffredinol Eithriadol, er enghraifft, drwy ddifrodi neu rwystro priodoleddau penodol neu newid golygfeydd pwysig.

Mae'r lleoliad hanfodol yn ardal a ddiffinnir gan ofod y gellir ei fapio a'i ddefnyddio i lywio'r broses o reoli datblygiad. Ym mhob lleoliad, caiff y lleoliad hanfodol ei gyfyngu yn y lle cyntaf i ardaloedd sy'n uniongyrchol gyfagos i ffin Safle Treftadaeth y Byd, o fewn golygfeydd arwyddocaol neu olygfeydd cylchran, ac yr ystyrir mai hwy sydd fwyaf sensitif i'r datblygiad, yn weledol ac o safbwynt potensial archaeolegol.

Mae golygfeydd arwyddocaol Safle Treftadaeth y Byd yn bwysig er mwyn gwerthfawrogi'r safle a'i gyfanrwydd a'i ddilysrwydd. Mewn rhai achosion, gall fod angen gwarchod golygfa sydd eisoes yn bodoli, ac mewn achosion eraill gall fod yn ddymunol parhau i guddio golygfa, er enghraifft lle y gallai datguddio golygfa ddatgelu datblygiad anghydnaws a oedd wedi'i guddio o'r blaen.

Dylai awdurdodau cynllunio a rheolwyr Safleoedd Treftadaeth y Byd nodi pa olygfeydd o Safle Treftadaeth y Byd sy'n cyfrannu at ei Werth Cyffredinol Eithriadol ac sydd felly'n arwyddocaol. Fel arfer, bydd hyn yn cynnwys astudiaeth sylfaenol lle yr asesir priodoleddau y Gwerth Cyffredinol Eithriadol mewn perthynas â golygfeydd. Dylid ymgynghori â'r cyhoedd ar yr astudiaeth cyn iddi gael ei mabwysiadu gan awdurdodau cynllunio. Gellir asesu effaith cynigion datblygu gan ddatblygwyr, awdurdodau cynllunio ac eraill yn erbyn yr astudiaeth sylfaenol hon.

Mae *Lleoliad Asedau Hanesyddol yng Nghymru* yn cynnwys gwybodaeth am sut i ddiffinio a diogelu lleoliad asedau hanesyddol ac mae'n briodol defnyddio'r ddogfen hon gyda Safleoedd Treftadaeth y Byd. Mae'r ddogfen hon, a *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol* yn cynnwys canllawiau cyffredinol ar effaith cynigion datblygu ar leoliad asedau hanesyddol.²⁶

Gall dynodiadau tirwedd eraill gyfrannu'n anuniongyrchol at ddiogelu lleoliad Safle Treftadaeth y Byd a gellid eu hesbonio yn y cynllun datblygu lleol, lle y bo hynny'n briodol.

Rheoli Datblygu a Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru

5.1

Egwyddorion Cyffredinol

Mae newid yn anochel ac mae angen ei reoli'n ofalus fel nad yw'n peryglu Gwerth Cyffredinol Eithriadol Safle Treftadaeth y Byd. Nid yw hyn yn golygu y dylid atal newid; yn syml, dylid ei reoli fel bod modd defnyddio'r dirwedd yn gynaliadwy, gan gadw'r hyn sy'n bwysig o'r gorffennol a diogelu Gwerth Cyffredinol Eithriadol Safle Treftadaeth y Byd.

Gall newid gael effaith fuddiol, niwtral neu andwyol ar Werth Cyffredinol Eithriadol Safle Treftadaeth y Byd. Weithiau, gall newid fod yn angenrheidiol er mwyn galluogi lle i barhau â'i swyddogaeth wreiddiol. Er enghraifft, mae leinin clai gwreiddiol rhannau o'r gamlas ar Safle Treftadaeth y Byd Dyfrbont Pontcysyllte a'r Gamlas wedi cael ei ddisodli gan goncrïd fel bod modd parhau i'w defnyddio fel dyfrffordd weithredol. Gall newid hefyd olygu bod lle hanesyddol yn parhau i gael ei ddefnyddio mewn ffordd fuddiol ac, yn aml, dyma'r ffordd orau o sicrhau ei fod yn cael ei gynnal a'i gadw yn y dyfodol.

Nid yw statws Safle Treftadaeth y Byd yn golygu nad oes rhaid ystyried dynodiadau statudol ac anstatudol eraill, megis adeiladau rhestredig, henebion cofrestredig, Parciau Cenedlaethol neu Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol, a leolir o fewn Safle Treftadaeth y Byd, ei leoliad neu ei glustogfa (os oes un), nac ychwaith roi llai o bwys arnynt wrth wneud penderfyniadau cynllunio.

5.2

Ceisiadau am Gydsyniad Heneb Gofrestredig, Cydsyniad Adeilad Rhestredig a Chydsyniad Ardal Gadwraeth

Mae asedau dynodedig unigol yn cyfrannu at Werth Cyffredinol Eithriadol Safleoedd Treftadaeth y Byd. Mae hyn yn golygu y bydd angen i'r rhai sy'n gwneud cais am gydsyniad i wneud newidiadau ystyried yr effaith bosibl ar Werth Cyffredinol Eithriadol wrth ddatblygu eu cynigion.

Rhaid cyflwyno datganiadau o'r effaith ar dreftadaeth²⁷ gyda cheisiadau i awdurdodau cynllunio am gydsyniad adeilad rhestredig a chydsyniad ardal gadwraeth. Mewn rhai achosion, bydd angen cyflwyno datganiad o'r effaith ar dreftadaeth gyda cheisiadau i Cadw am gydsyniad heneb gofrestrredig. Dylai ymgeiswyr gysylltu'n fuan â Cadw i geisio cyngor.

Mae proses asesu'r effaith ar dreftadaeth yn un strwythuredig er mwyn sicrhau y caiff arwyddocâd ased hanesyddol ei ystyried wrth baratoi cynigion ar gyfer newid. Mae'r asesiad yn rhan graidd o'r broses ddylunio, ac fe'i defnyddir i brofi a yw cynigion yn briodol drwy asesu eu heffaith ar arwyddocâd yr ased hanesyddol. Caiff canlyniadau'r asesiad hwn eu crynhoi mewn datganiad o'r effaith ar dreftadaeth. Rhoddir manylion am sut i gynnal asesiad o'r effaith ar dreftadaeth yn *Asesiadau o'r Effaith ar Dreftadaeth yng Nghymru*.²⁸

Bydd angen i ddatganiad o'r effaith ar dreftadaeth a gyflwynir gyda chais am gydsyniad ystyried cyfraniad yr ased dynodedig at Werth Cyffredinol Eithriadol Safle Treftadaeth y Byd ac effaith bosibl y gwaith ar y cyfraniad hwnnw. Mae ICOMOS wedi llunio canllawiau ar sut i asesu effaith sy'n benodol i werthoedd Safle Treftadaeth y Byd.²⁹

Ceir rhagor o wybodaeth am gyflwyno cais am gydsyniad yn *Rheoli Newid i Adeiladau Rhestredig yng Nghymru a Rheoli Ardaloedd Cadwraeth yng Nghymru*.³⁰

5.3

Ceisiadau am Ganiatâd Cynllunio

Bydd angen i ddatblygwyr ystyried effaith eu cynigion ar Safle Treftadaeth y Byd fel rhan o'u cais. Bydd natur, maint a lleoliad datblygiad yn pennu amrywiaeth a manylder y wybodaeth y bydd angen ei chyflwyno gyda'r cais cynllunio.

Bydd angen i ddatblygwyr gynnal ymgynghoriad cyn ymgeisio ar bob cynnig ar gyfer safle sy'n cynnwys 'gwaith datblygu mawr'.³¹ Er hynny, ym mhob achos sy'n debygol o gael effaith sylweddol ar Werth Cyffredinol Eithriadol Safle Treftadaeth y Byd a'i leoliad, anogir ymgeiswyr i gynnal trafodaethau cyn ymgeisio³² gyda'r awdurdod cynllunio a Cadw. Bydd hyn yn sicrhau bod holl oblygiadau'r datblygiad arfaethedig yn cael eu deall yn llawn a'u hystyried yn fanwl mewn dogfennau ategol.

Mae angen llunio datganiad dylunio a mynediad ar gyfer datblygiadau penodol ar Safle Treftadaeth y Byd. Mae'r rhain yn cynnwys darparu un tŷ annedd neu fwy neu greu arwynebedd llawr o 100 metr sgwâr neu fwy.³³

Mae datganiadau dylunio a mynediad yn helpu i sicrhau bod safon y gwaith dylunio a mynediad cynhwysol yn cael eu hystyried yn ddigonol yn y broses gynllunio. Mae angen iddynt esbonio egwyddorion a chysyniadau dylunio datblygiad a dangos sut yr ymdriniwyd â materion sy'n ymwneud â mynediad. Mae gofynion datganiad dylunio a mynediad yn adlewyrchu'r amcanion dylunio da fel y'u nodir yn *Nodyn Cyngor Technegol 12: Dylunio*.³⁴ Mae canllawiau ar baratoi datganiadau dylunio a mynediad, gan gynnwys Safleoedd Treftadaeth y Byd, wedi'u nodi yn *Datganiadau Dylunio a Mynediad yng Nghymru*.³⁵

5.4

Penderfyniadau ynghylch Rheoli Datblygu

Mae effeithiau gwaith datblygu arfaethedig ar Werth Cyffredinol Eithriadol Safle Treftadaeth y Byd a'i leoliad, a'r glustogfa lle y mae'n bodoli, yn ystyriaeth berthnasol bwysig wrth benderfynu ar geisiadau cynllunio.³⁶ Dylai awdurdodau cynllunio asesu'r effaith hon wrth ystyried ceisiadau cynllunio o fewn Safleoedd Treftadaeth y Byd, eu lleoliadau neu eu clustogfeydd.

Dylai gwaith datblygu ystyried cymeriad lleol, ffurfiau adeiladau nodedig a thechnegau adeiladu, a bod yn gydnaws â nhw. Dylai awdurdodau cynllunio groesawu gwaith dylunio modern priodol sy'n parchu ei leoliad ac yn cyfrannu'n gadarnhaol at Werth Cyffredinol Eithriadol Safle Treftadaeth y Byd.

Mae angen asesu pob achos yn ôl ei rinweddau ei hun gan fod y math o waith datblygu a'i faint, ei leoliad a'i gynllun yn gallu arwain at effeithiau syfrdanol wahanol. Gall gwaith datblygu bach fel adeiladu un annedd gael effaith sylweddol os yw'n agos iawn at Safle Treftadaeth y Byd ac wedi'i ddylunio'n amhriodol, a gall datblygiadau mawr fel ystad o dai gael effaith fach os ydynt yn bell i ffwrdd.

Weithiau, efallai y bydd yr awdurdod cynllunio yn gofyn am ragor o wybodaeth i'w alluogi i benderfynu ar gais cynllunio.³⁷ Gall hyn gynnwys datganiad o'r effaith ar dreftadaeth os yw'r datblygiad arfaethedig yn debygol o effeithio ar y Gwerth Cyffredinol Eithriadol.

Ymgynghori â Cadw

Rhaid i awdurdodau cynllunio ymgynghori â Cadw (sy'n gweithredu ar ran Gweinidogion Cymru) ar geisiadau cynllunio sy'n debygol o effeithio ar Werth Cyffredinol Eithriadol Safle Treftadaeth y Byd.³⁸ Cyfrifoldeb yr awdurdod cynllunio yw penderfynu pryd y mae hyn yn ofynnol ond, yn gyffredinol, byddai disgwyl i hyn fod yn berthnasol i'r canlynol:

- gwaith datblygu ar Safle Treftadaeth y Byd sy'n bodloni'r meini prawf ar gyfer gwneud datganiad dylunio a mynediad neu asesiad o'r effaith amgylcheddol yn ofynnol
- gwaith datblygu o fewn y glustogfa sy'n bodloni'r meini prawf ar gyfer gwneud asesiad o'r effaith amgylcheddol yn ofynnol
- yn achos Cestyll a Muriau Trefi Brenin Edward I yng Ngwynedd, gwaith datblygu o fewn y lleoliad hanfodol sy'n bodloni'r meini prawf ar gyfer gwneud datganiad dylunio a mynediad neu asesiad o'r effaith amgylcheddol yn ofynnol
- gwaith datblygu sy'n debygol o effeithio ar olygfeydd allweddol i Safle Treftadaeth y Byd ac oddi yno.

Hawliau Datblygu a Ganiateir

Gall rhai hawliau datblygu a ganiateir arwain at newidiadau bach cronus. Dros amser, gall newidiadau, fel gosod paneli solar neu newidiadau o ran deunyddiau waliau allanol, ffenestri a waliau terfyn, erydu cymeriad Safle Treftadaeth y Byd ac, o ganlyniad i hynny, erydu Gwerth Cyffredinol Eithriadol y Safle hwnnw. Felly, mae'n briodol i awdurdodau cynllunio ystyried defnyddio Cyfarwyddydau Erthygl 4 i gyfyngu ar ddosbarthiadau eraill o ddatblygu a ganiateir a allai fod yn niweidiol o fewn Safle Treftadaeth y Byd er mwyn gwella'r modd y diogelir ei Werth Cyffredinol Eithriadol.³⁹

Yn yr un modd, mae'n bosibl y gall mathau eraill o waith datblygu nad oes angen gwneud cais cynllunio ar eu cyfer, fel gwaith a wneir gan ymgymerwyr statudol a gwaith datblygu sy'n agored i hysbysiadau amaethyddol a choedwigol, gael effaith gronns andwyol ar y Gwerth Cyffredinol Eithriadol. Dylid ystyried posibiladau o'r fath a chymryd camau i osgoi niwed lle bynnag y bo modd. Gall defnyddio'r broses asesu'r effaith ar dreftadaeth fod yn ddefnyddiol mewn sefyllfaoedd o'r fath.

Asesiadau o'r Effaith Amgylcheddol

Caiff Safleoedd Treftadaeth y Byd eu dosbarthu'n 'ardaloedd sensitif' o dan y rheoliadau Asesiad o'r Effaith Amgylcheddol. Mae hyn yn golygu bod angen i'r holl brosiectau a restrir yn Atodlen 2 sydd wedi'u lleoli'n gyfan gwbl neu'n rhannol mewn ardal sensitif gael eu sgrinio, hyd yn oed os ydynt islaw'r trothwyon neu os nad ydynt yn bodloni'r meini prawf a nodir yn ail golofn atodlen 2 er mwyn pennu p'un a oes effeithiau sylweddol yn debygol.⁴⁰ Pan fydd asesiad o'r effaith amgylcheddol yn ofynnol ar gyfer gwaith datblygu sy'n effeithio ar Werth Cyffredinol Eithriadol a phriodoleddau Safle Treftadaeth y Byd, dylai gynnwys asesiad o'r effeithiau sylweddol. Gellid ystyried yr effeithiau hyn drwy gynnal asesiad o'r effaith ar dreftadaeth.

Mae Asesiad o'r Effaith ar dreftadaeth yn fethodoleg sy'n canolbwyntio ar Werth Cyffredinol Eithriadol a'r priodoleddau sy'n cyfrannu ato. Darperir canllawiau ar broses asesu'r effaith ar dreftadaeth gan ICOMOS.⁴¹ Mae ICOMOS yn cynghori y dylai bod pennod benodol ar Dreftadaeth y Byd yn yr asesiad o'r effaith amgylcheddol ac y dylai'r asesiad o'r effaith ar dreftadaeth ei hun gael ei gynnwys fel atodiad technegol.

Pan fydd Asesiad o'r Effaith Amgylcheddol yn ofynnol oherwydd yr effaith ar Safle Treftadaeth y Byd, dylai'r datganiad amgylcheddol gynnwys yr effeithiau amgylcheddol sylweddol a, lle y bo modd, gynnig mesurau lliniaru a monitro cymesur.⁴² Mae hefyd yn arfer da i'r datganiad amgylcheddol ystyried dulliau amgen o gyflawni'r gwaith datblygu.

Galw Ceisiadau Cynllunio i Mewn a'u Cyfeirio at Bwyllgor Treftadaeth y Byd

Mae gan Weinidogion Cymru yr awdurdod i alw ceisiadau cynllunio i mewn os ydynt yn codi materion yn ymwneud â chynllunio sy'n bwysig y tu hwnt i'r ardal leol.⁴³ Oherwydd pwysigrwydd rhyngwladol Safleoedd Treftadaeth y Byd, gellid ystyried ei bod yn briodol galw ceisiadau i mewn pan fydd y cynigion yn effeithio ar Werth Cyffredinol Eithriadol Safle Treftadaeth y Byd.

Mae Pwyllgor Treftadaeth y Byd wedi gofyn i Bartion Gwladol ei hysbysu ar gam cynnar am gynigion a all effeithio ar Werth Cyffredinol Eithriadol Safle Treftadaeth y Byd a 'cyn gwneud unrhyw benderfyniadau a fyddai'n anodd eu gwrthdroi, fel y gall y pwyllgor gynorthwyo i chwilio am atebion priodol i sicrhau bod Gwerth Cyffredinol Eithriadol yr eiddo yn cael ei ddiogelu'n llawn'.

Gellir hysbysu'r DCMS am gynigion a all effeithio ar Werth Cyffredinol Eithriadol Safle Treftadaeth y Byd y mae Gweinidogion Cymru yn gofyn iddynt gael eu galw i mewn cyn y penderfynir ar y cais cynllunio. Gall y DCMS gyfeirio'r cynnig at Bwyllgor Treftadaeth y Byd.

Atodiad 1

Rôl Pwyllgor Treftadaeth y Byd

Mae Pwyllgor Treftadaeth y Byd yn cyfarfod bob blwyddyn er mwyn gwneud y canlynol:

- penderfynu ar y strategaeth ar gyfer rhoi Confensiwn Treftadaeth y Byd ar waith a'i hadolygu
- penderfynu ar safleoedd i'w henwebu i'w harysgrifo'n Safleoedd Treftadaeth y Byd
- monitro cadwraeth Safleoedd Treftadaeth y Byd drwy waith monitro adweithiol ac adroddiadau cyfnodol a phenderfynu pa safleoedd y dylid eu rhoi ar y Rhestr o Dreftadaeth y Byd sydd mewn Perygl neu eu dileu o Restr Treftadaeth y Byd
- ystyried ceisiadau am gymorth rhyngwladol
- codi ymwybyddiaeth o Dreftadaeth y Byd a hyrwyddo gweithgareddau addysgol.

Atodiad 2

Canllawiau Gweithredol UNESCO

Mae Canllawiau Gweithredol UNESCO yn esbonio'r meini prawf ar gyfer asesu Gwerth Cyffredinol Eithriadol ac yn disgrifio'r gweithdrefnau sydd eu hangen er mwyn diogelu, gwarchod a rheoli Safleoedd Treftadaeth y Byd, sy'n cynnwys y canlynol:

- llunio cynllun rheoli ar gyfer pob Safle Treftadaeth y Byd er mwyn dod â'r holl bartion cyfrifol at ei gilydd a sicrhau y caiff ei reoli mewn ffordd gydgyssylltiedig
- mesurau deddfwriaethol a rheoliadol cenedlaethol a lleol sy'n sicrhau y bydd y safle yn goroesi ac y caiff ei ddiogelu rhag gwaith datblygu a newidiadau a allai gael effaith andwyol ar Werth Cyffredinol Eithriadol, cyfanrwydd neu ddilysrwydd y safle
- lle y bo angen, darparu clustogfa ddigonol i warchod y safle a arysgrifwyd yn briodol
- rhaid i Bartion Gwladol gyflwyno adroddiadau cyfnodol i UNESCO sy'n cofnodi'r modd y maent yn rhoi Confensiwn Treftadaeth y Byd ar waith a chyflwr cadwraeth Safleoedd Treftadaeth y Byd o fewn eu tiriogaethau.

Atodiad 3

Enwebu

Caiff Safleoedd Treftadaeth y Byd eu harysgrifo ar Restr Treftadaeth y Byd gan Bwyllgor Treftadaeth y Byd. Rhaid iddynt fodloni o leiaf un o ddeg maen prawf (mae chwech ohonynt yn rhai diwylliannol a phedwar yn rhai naturiol) a ddefnyddir i asesu Gwerth Cyffredinol Eithriadol, a bodloni gofynion cyfanrwydd ac — yn achos safleoedd o bwys diwylliannol — dilysrwydd, a bodloni gofynion ar gyfer diogelu a rheoli.⁴⁴

Y deg maen prawf yw:

1. cynrychioli campwaith athrylith creadigol
2. arddangos cyfnewidiad pwysig o werthoedd dynol, dros gyfnod o amser neu o fewn ardal ddiwylliannol o'r byd, o ran datblygiadau ym meysydd pensaernïaeth neu dechnoleg, celfyddydau cofebol, cynllunio tref neu dirlunio
3. bod yn dystiolaeth unigryw neu eithriadol o leiaf o draddodiad diwylliannol neu wareiddiad sy'n fyw neu sydd wedi diflannu
4. bod yn enghraifft eithriadol o fath o adeilad, ensemble pensaernïol neu dechnolegol neu dirwedd sy'n dangos (a) cyfnod(au) pwysig yn ystod hanes dynolryw
5. bod yn enghraifft eithriadol o anheddiad dynol, defnydd tir, neu ddefnydd môr traddodiadol sy'n cynrychioli diwylliant (neu ddiwylliannau), neu ryngweithio dynol â'r amgylchedd yn enwedig pan fydd bellach yn agored i niwed oherwydd effaith newid na ellir ei wrthdroi
6. bod yn gysylltiedig â digwyddiadau neu draddodiadau byw, syniadau neu gredoau, neu waith artistig a llenyddol o arwyddocâd cyffredinol eithriadol, boed yn uniongyrchol neu'n sylweddol. (Mae'r Pwyllgor o'r farn y dylai'r maen prawf hwn, yn ddelfrydol, gael ei ddefnyddio ar y cyd â meini prawf eraill.)
7. cynnwys ffenomenau naturiol rhagorol neu ardaloedd o harddwch naturiol eithriadol a phwysigrwydd esthetig
8. bod yn enghreifftiau rhagorol sy'n cynrychioli cyfnodau pwysig yn hanes y ddaear, gan gynnwys cofnod o fywyd, prosesau daearegol parhaus yn natblygiad tirffurfiau, neu briodoleddau geomorffig neu ffisiograffigol arwyddocaol

9. bod yn enghreifftiau rhagorol sy'n cynrychioli prosesau daearegol a biolegol parhaus arwyddocaol yn esblygiad a datblygiad ecosystemau tirol, dŵr croyw, arfordirol a morol a chymunedau o blanhigion ac anifeiliaid

10. cynnwys y cynefinoedd pwysicaf a mwyaf arwyddocaol ar gyfer gwarchod amrywiaeth fiolegol yn y fan a'r lle, gan gynnwys y rhai sy'n cynnwys rhywogaethau o dan fygythiad sydd o werth cyffredinol eithriadol o safbwynt gwyddoniaeth neu gadwraeth.

Mae Pwyllgor Treftadaeth y Byd yn arysgrifo Safleoedd Treftadaeth y Byd ar Restr Treftadaeth y Byd yn dilyn proses graffu ofalus gan gyrff cyngori rhyngwladol sy'n cymryd tua 18 mis o'r adeg y caiff safleoedd eu henwebu gan lywodraethau cenedlaethol. Rhaid i'r enwebiad ddangos pwysigrwydd y safle drwy astudiaeth gymharol o safleoedd eraill sydd o bwys cenedlaethol a rhyngwladol. Rhaid i safleoedd fod â lefel ddigonol o ddiogelwch cyfreithiol a systemau rheoli i warchod eu Gwerth Cyffredinol Eithriadol.

Cyn y gellir enwebu safle i Bwyllgor Treftadaeth y Byd, rhaid ei gynnwys ar restr enwebiadau posibl ei lywodraeth genedlaethol. Mae hon yn rhestr o safleoedd y gallai llywodraeth ystyried eu henwebu dros gyfnod o 10 mlynedd. Cyhoeddir y rhestr o enwebiadau posibl ar wefan UNESCO.⁴⁵

Mae argymhellion o ran safleoedd y dylid eu cynnwys ar y rhestr o enwebiadau posibl yn destun craffu gan banel arbenigol annibynnol o gynghorwyr arbenigol a gynullwyd gan y DCMS ac a gadeirir ar hyn o bryd gan Gomisiwn Cenedlaethol y DU dros UNESCO.

Cyn y gall Parti Gwladol y DU fabwysiadu safle sydd ar y rhestr o enwebiadau posibl fel ymgeisydd i'w enwebu'n Safle Treftadaeth y Byd, rhaid i'r tîm sy'n cynnig yr enwebiad baratoi gwerthusiad technegol i'w asesu gan y panel arbenigol annibynnol. Wedyn, bydd y panel yn rhoi cyngor i'r Ysgrifennydd Gwladol dros Ddiwylliant, y Cyfryngau a Chwaraeon, a fydd yn penderfynu p'un a ddylai'r enwebiad gael ei gefnogi gan y Parti Gwladol a'i ddatblygu i'w gyflwyno i Bwyllgor Treftadaeth y Byd.

Os bydd Parti Gwladol am addasu ffin Safle Treftadaeth y Byd yn sylweddol neu gwtogi ar nifer y meini prawf a ddefnyddiwyd ar gyfer yr arysgrifiad gwreiddiol, ychwanegu atynt neu eu newid, bydd yn cyflwyno'r cais hwn fel pe bai'n enwebiad newydd. Caiff yr ailenwebiad hwn ei werthuso yn unol â'r gweithdrefnau a'r amserlen a nodir ym mharagraff 168 o'r Canllawiau Gweithredol.⁴⁶ Bydd yn rhaid i'r pwyllgor hefyd gytuno ar fân addasiadau i ffiniau, ond ni fydd angen ailenwebu.

Rhestr Termiau

Clustogfa (Safle Treftadaeth y Byd)

Ardal wedi'i diffinio'n ddaearyddol o amgylch ffiniau Safle Treftadaeth y Byd, neu sydd ynghlwm wrthynt, sy'n rhoi haen ychwanegol o warchodaeth i'r safle. Nid yw'r glustogfa ei hun o Werth Cyffredinol Eithriadol ond mae'n cynnwys lleoliad uniongyrchol Safle Treftadaeth y Byd a golygfeydd a phriodoleddau pwysig sy'n swyddogaethol bwysig am eu bod yn cynnal y Safle Treftadaeth y Byd ac yn helpu i'w warchod. Dim ond Pwyllgor Treftadaeth y Byd a all ddiwygio neu newid clustogfeydd.

Cyfanrwydd

Mesur o ba mor gyflawn yw'r dreftadaeth naturiol a/neu ddiwylliannol a'i phriodoleddau. Wrth archwilio amodau cyfanrwydd mae angen asesu i ba raddau y mae'r eiddo:

- yn cynnwys yr holl elfennau sydd eu hangen er mwyn mynegi ei Werth Cyffredinol Eithriadol
- yn ddigon mawr i sicrhau bod y priodoleddau a'r prosesau sy'n cyfleu arwyddocâd yr eiddo yn cael eu cynrychioli'n gyflawn
- yn dioddef o effeithiau andwyol gwaith datblygu a/neu esgeulustod.

Cynaliadwy

Y gallu i gael ei gynnal ar gyfradd neu lefel benodol. Yng nghyd-destun datblygu cynaliadwy a gweithgarwch rheoli, gellir ei ddisgrifio fel diwallu 'anghenion y presennol heb beryglu gallu cenedlaethau'r dyfodol i ddiwallu eu hanghenion hwythau'. (Comisiwn Brundtland, y Cenhedloedd Unedig, 1983).

Datblygu Cynaliadwy

Datblygu cynaliadwy yw'r broses o wella llesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol Cymru drwy gymryd camau, yn unol ag egwyddor datblygu cynaliadwy, er mwyn cyflawni'r nodau llesiant a nodir yn Neddff Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.⁴⁷ Mae gweithredu yn unol ag egwyddor datblygu cynaliadwy yn golygu bod yn rhaid i gorff weithredu mewn ffordd sy'n ceisio sicrhau bod anghenion y presennol yn cael eu diwallu heb effeithio ar allu cenedlaethau'r dyfodol i ddiwallu eu hanghenion eu hunain.

Datganiad o Werth Cyffredinol Eithriadol

Mae Datganiad o Werth Cyffredinol Eithriadol yn darparu dealltwriaeth glir a rennir o'r rhesymau dros arysgrifo safle ar Restr Treftadaeth y Byd. Caiff Datganiadau o Werth Cyffredinol Eithriadol eu paratoi gan Bartïon Gwladol a'u cymeradwyo gan Bwyllgor Treftadaeth y Byd; dim ond drwy benderfyniad y pwyllgor y gellir eu newid. Mae'n ddogfen gyfeirio allweddol ar gyfer gwarchod, rheoli a monitro pob safle.

Dilysrwydd

Y priodoleddau sy'n adlewyrchu ac yn ymgorffori gwerthoedd treftadaeth ddiwylliannol ased hanesyddol orau.

Gwerth Cyffredinol Eithriadol

Ystyr Gwerth Cyffredinol Eithriadol yw 'arwyddocâd diwylliannol a/neu naturiol sydd mor eithriadol fel ei fod yn mynd y tu hwnt i ffiniau cenedlaethol ac o bwys cyffredin i genedlaethau'r presennol a chenedlaethau'r dyfodol yr holl ddynoliaeth.' (Pwyllgor Treftadaeth y Byd UNESCO).⁴⁸

ICCROM

Mae'r Ganolfan Ryngwladol ar gyfer Astudio Diogelu ac Adfer Eiddo Diwylliannol yn gorff rhynglywodraethol sy'n rhoi cyngor arbenigol ar sut y dylid cadw safleoedd, yn ogystal â darparu hyfforddiant mewn technegau adfer.

ICOMOS

Sefydlwyd y Cyngor Rhyngwladol ar Henebion a Safleoedd, sy'n sefydliad anllwywodraethol, yn 1965 ar ôl i Siarter Fenis gael ei mabwysiadu, er mwyn hyrwyddo athrawiaeth a thechnegau cadwraeth. Mae ICOMOS yn darparu gwerthusiadau o eiddo sydd â gwerthoedd diwylliannol a gynigiwyd i'w harysgrifo ar Restr Treftadaeth y Byd ar gyfer Pwyllgor Treftadaeth y Byd, yn ogystal ag astudiaethau cymharol, cymorth technegol ac adroddiadau ar gyflwr cadwraeth eiddo a arysgrifwyd.

ICOMOS-UK

ICOMOS-UK yw Pwyllgor Cenedlaethol y DU ICOMOS ac mae'n elusen annibynnol sy'n rhoi cyngor ar agweddau ar Dreftadaeth y Byd a safleoedd i'w henwebu ledled y DU. Mae'n hyrwyddo ac yn cefnogi arfer gorau o ran cadw'r amgylchedd hanesyddol, gofalu amdano a'i ddeall.

IUCN

Mae'r Undeb Rhyngwladol dros Gadwraeth Natur yn sefydliad anllywodraethol rhyngwladol sy'n darparu gwerthusiadau technegol o eiddo treftadaeth naturiol ac yn cyflwyno adroddiadau, drwy ei rwydwaith byd-eang o arbenigwyr, ar gyflwr cadwraeth safleoedd rhestredig.

Priodoleddau

Mynegiadau diriaethol ac anniriaethol o werthoedd Safle Treftadaeth y Byd. Gallant gynnwys: ffurf a chynllun; deunyddiau a sylwedd; defnydd a swyddogaeth; traddodiadau, technegau a systemau rheoli; lleoliad a safle; iaith a mathau eraill o dreftadaeth anniriaethol; naws a theimlad; a ffactorau mewnol ac allanol eraill.

Partïon Gwladol

Gwledydd sydd wedi cadarnhau *Confensiwn Treftadaeth y Byd* yw Partïon Gwladol. Maent yn nodi ac yn enwebu safleoedd o fewn eu tiriogaeth genedlaethol i'w hystyried i'w harysgrifo ar Restr Treftadaeth y Byd yw Partïon Gwladol. Mae Partïon Gwladol yn gyfrifol am ddiogelu gwerthoedd Treftadaeth y Byd y safleoedd a arysgrifwyd ac am gyflwyno adroddiadau cyfnodol ar eu cyflwr. Maent hefyd yn cynnal rhestr o ddarpar Safleoedd Treftadaeth y Byd.

Rhanddeiliad

Person/sefydliad/busnes sydd â diddordeb neu fuddiant yn Safle Treftadaeth y Byd.

Rhestr Treftadaeth y Byd

Sefydlwyd Rhestr Treftadaeth y Byd drwy Gonfensiwn UNESCO, sef y *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage 1972* (*Confensiwn Treftadaeth y Byd*). Yn gyffredinol, mae Pwyllgor Treftadaeth y Byd yn ychwanegu tua 25–30 o safleoedd y flwyddyn at y rhestr. Yn 2023, mae 1,157 o safleoedd ar y rhestr, wedi'u lleoli mewn 167 o wledydd ledled y byd, gan gynnwys 33 yn y DU.

UNESCO yw Sefydliad Addysg, Gwyddoniaeth a Diwylliant y Cenhedloedd Unedig.

World Heritage UK

Mae World Heritage UK yn hyrwyddo rheoli a gwarchod Safleoedd Treftadaeth y Byd yn y DU mewn ffordd gynaliadwy drwy eiriolaeth, rhwydweithio a gweithgareddau codi ymwybyddiaeth. Mae'n helpu pobl i gydnabod a deall pwysigrwydd gwarchod, diogelu a gwella Safleoedd Treftadaeth y Byd a'u Gwerth Cyffredinol Eithriadol. Gall unrhyw sefydliad sy'n chwarae rôl sylfaenol yn y gwaith o reoli Safle Treftadaeth y Byd yn y DU neu sy'n paratoi enwebiad ar gyfer rhestr o ddarpar Safleoedd Treftadaeth y Byd, ac unrhyw awdurdod lleol y ceir Safle Treftadaeth y Byd o fewn ei ardal weinyddol, ymaelodi â World Heritage UK.

Cyfeiriadau

- 1 *Polisi Cynllunio Cymru*, Pennod 6: Lleoedd Unigryw a Naturiol, paragraffau 6.1.22 – www.llyw.cymru/polisi-cynllunio-cymru
- 2 *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*, paragraffau 3.1–3.17 – www.llyw.cymru/polisi-cynllunio-cymru
- 3 *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, UNESCO – www.whc.unesco.org/en/guidelines/
- 4 UNESCO yw Sefydliad Addysg, Gwyddoniaeth a Diwylliant y Cenhedloedd Unedig. – www.whc.unesco.org/
- 5 *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, UNESCO, 1972, Articles 4 and 6 – www.whc.unesco.org/en/conventiontext
- 6 Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015 – www.legislation.gov.uk/cy/anaw/2015/2/contents/enacted/welsh
- 7 *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, UNESCO, 1972 – www.whc.unesco.org/en/conventiontext
- 8 *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, UNESCO – www.whc.unesco.org/en/guidelines/
- 9 Llawlyfrau adnoddau UNESCO – www.whc.unesco.org/en/resourcemanuals/
- 10 Rhestr Treftadaeth y Byd – www.whc.unesco.org/en/list/&border=country#alphaU
- 11 *Asesiadau o'r Effaith ar Dreftadaeth yng Nghymru* Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017 www.cadw.llyw.cymru/cyngor-a-chymorth/creu-lleoedd/asesiadau-or-effaith-ar-dreftadaeth/asesiadau-or-effaith-ar-
- 12 *Polisi Cynllunio Cymru*, Pennod 6: Lleoedd Unigryw a Naturiol, paragraffau 6.1.22 – www.llyw.cymru/polisi-cynllunio-cymru
- 13 *Polisi Cynllunio Cymru*, Pennod 6 Lleoedd Unigryw a Naturiol, paragraffau 6.1.22 – www.llyw.cymru/polisi-cynllunio-cymru
Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol, para. 3.10 www.llyw.cymru/nodiadau-cyngor-technegol
- 14 Erthygl 7 Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Gweithdrefn Rheoli Datblygu) (Cymru) 2012/801 – www.legislation.gov.uk/cy/wsi/2012/801/contents/made/welsh
fel y'i diwygiwyd gan Erthygl 9 Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Gweithdrefn Rheoli Datblygu) (Cymru) Diwygio 2016 www.legislation.gov.uk/cy/wsi/2016/59/article/7/made/welsh
- 15 *Rheoli Newid i Adeiladau Rhestredig yng Nghymru*, Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017 – www.cadw.llyw.cymru/cyngor-a-chymorth/asedau-hanesyddol/adeiladau-rhestredig/rheoli-newid-i-adeiladau-rhestredig
- 16 *Polisi Cynllunio Cymru*, Pennod 6: Lleoedd Unigryw a Naturiol, paragraffau 6.1.26 – www.llyw.cymru/polisi-cynllunio-cymru
Rheoli Rhestrau o Asedau o Ddiddordeb Lleol Arbennig, Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017 www.cadw.llyw.cymru/cyngor-a-chymorth/asedau-hanesyddol/asedau-hanesyddol-eraill/asedau-hanesyddol-o-ddiddordeb-lleol
- 17 Cof Cymru — Asedau Hanesyddol Cenedlaethol Cymru – www.cadw.llyw.cymru/cyngor-a-chymorth/cof-cymru
- 18 *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*, paragraffau 3.11–3.12 – www.llyw.cymru/nodiadau-cyngor-technegol
- 19 Mae cynllunio wedi'i rannu'n nifer o gamau sydd yn aml yn gorgyffwrdd: cyfranogi, ymgynghori, drafftio, adolygu a diweddarau. O safbwynt safleoedd treftadaeth ddiwylliannol, gellir crynhoi'r camau fel hyn: nodi'r rhanddeiliaid a chasglu gwybodaeth; nodi a disgrifio'r dreftadaeth a dadansoddi'r sefyllfa gyfredol; pennu'r weledigaeth, amcanion a gweithredoedd; drafftio'r cynllun(iau); rhoi ar waith; adolygu a diweddarau. Gweler *Managing Cultural World Heritage*, UNESCO – www.whc.unesco.org/en/resourcemanuals/

- 20 Deddf Cynllunio (Cymru) 2015 – www.legislation.gov.uk/cy/anaw/2015/4/contents/enacted/welsh
Polisi Cynllunio Cymru (Rhifyn 9)
www.llyw.cymru/polisi-cynllunio-cymru
Nodiadau Cyngor Technegol
www.llyw.cymru/nodiadau-cyngor-technegol
- 21 *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*, para. 3.9 – www.llyw.cymru/nodiadau-cyngor-technegol
Dangosir ffiniau Safleoedd Treftadaeth y Byd Cymru a'u clustogfeydd, lle'u ceir, yn Cof Cymru – Asedau Hanesyddol Cenedlaethol Cymru
www.cadw.llyw.cymru/cyngor-a-chymorth/cof-cymru
- 22 *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*, para. 2.4 – www.llyw.cymru/nodiadau-cyngor-technegol
- 23 *Nodiadau cyfarwyddiadau cynllunio lleol 33: Safle Treftadaeth y Byd Dyfrbont Pontcysyllte a'r Gamlas*
www.wrecsam.gov.uk/sites/default/files/2021-02/lpg-33w.pdf

Canllawiau Cynllunio Atodol
www.denbighshire.gov.uk/cy/rheoliadau-cynllunio-ac-adeiladu/cynllun-datblygu-lleol/canllawiau-cynllunio-atodol.aspx

Canllawiau Cynllunio Atodol: Safle Treftadaeth y Byd Dyfrbont Pontcysyllte a'r Gamlas
www.next.shropshire.gov.uk/planning-policy/supplementary-planning-documents-and-guidance/
- 24 *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, UNESCO, paragraffau 103–07 – www.whc.unesco.org/en/guidelines
- 25 *Lleoliad Asedau Hanesyddol yng Nghymru*, Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017 – www.cadw.llyw.cymru/cyngor-a-chymorth/creu-lleoedd/asesiadau-or-effaith-ar-dreftadaeth/leoliad-asedau-hanesyddol
- 26 *Lleoliad Asedau Hanesyddol yng Nghymru*, Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017 – www.cadw.llyw.cymru/cyngor-a-chymorth/creu-lleoedd/asesiadau-or-effaith-ar-dreftadaeth/leoliad-asedau-hanesyddol
Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol, paragraffau 1.23–1.29
www.llyw.cymru/nodiadau-cyngor-technegol
- 27 *Rheoliadau Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth (Gweithdrefn a Chyfradd Llog) (Cymru) 2024* – www.legislation.gov.uk/cy/wsi/2024/930/contents
- 28 *Asesiadau o'r Effaith ar Dreftadaeth yng Nghymru*, Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017 – www.cadw.llyw.cymru/cyngor-a-chymorth/creu-lleoedd/asesiadau-or-effaith-ar-dreftadaeth/asesiadau-or-effaith-ar
- 29 *Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context* UNESCO, 2022 – www.unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000382347
- 30 *Rheoli Newid i Adeiladau Rhestredig yng Nghymru*, Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017 – www.cadw.llyw.cymru/cyngor-a-chymorth/asedau-hanesyddol/adeiladau-rhestredig/rheoli-newid-i-adeiladau-rhestredig
Rheoli Ardaloedd Cadwraeth yng Nghymru, Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017
www.cadw.llyw.cymru/cyngor-a-chymorth/asedau-hanesyddol/ardaloedd-cadwraeth/rheoli-ardaloedd-cadwraeth
- 31 Mae 'datblygiadau mawr' yn cynnwys cynigion lle bo gofod y llawr yn 1,000 metr sgwâr neu fwy neu ddatblygiadau ar safle sydd ag arwynebedd o 1 hectar neu fwy. Ceir rhagor o wybodaeth am ofynion cynnal ymgynghoriad cyn ymgeisio ar gynigion 'datblygu mawr' yn *Llawlyfr Rheoli Datblygu* Llywodraeth Cymru – www.llyw.cymru/llawlyfr-rheoli-datblygu
- 32 *Llawlyfr Rheoli Datblygu*, Llywodraeth Cymru – www.llyw.cymru/llawlyfr-rheoli-datblygu
- 33 Erthygl 7 Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Gweithdrefn Rheoli Datblygu) (Cymru) 2012/801 – www.legislation.gov.uk/cy/wsi/2012/801/contents/made/welsh
fel y'i diwygiwyd gan erthygl 9 Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Gweithdrefn Rheoli Datblygu) (Cymru) Diwygio 2016
www.legislation.gov.uk/cy/wsi/2016/59/article/7/made/welsh
Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol, para. 3.16
www.llyw.cymru/nodiadau-cyngor-technegol
- 34 *Nodyn Cyngor Technegol 12: Dylunio* – www.llyw.cymru/nodiadau-cyngor-technegol
- 35 *Datganiadau Dylunio a Mynediad yng Nghymru* – www.llyw.cymru/ceisiadau-cynllunio-canllawiau-ar-ddatganiadau-dylunio-mynediad
- 36 *Polisi Cynllunio Cymru*, Pennod 6: Lleoedd Unigryw a Naturiol, paragraffau 6.1.22
www.llyw.cymru/polisi-cynllunio-cymru
- 37 *Deddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990*, adran 62(3) – www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/8/section/62

- 38 *Polisi Cynllunio Cymru*, Pennod 6: Lleoedd Unigryw a Naturiol, paragraffau 6.1.22 – www.gov.wales/topics/planning/policy/ppw/?skip=1&lang=cy
Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Gweithdrefn Rheoli Datblygu) (Cymru) 2012, Erthyglau 14 ac 15 a pharagraff (l)(v) y Tabl yn Atodlen 4
www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/8/section/62
Diweddardwyd yr Atodlen gan Orchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Gweithdrefn Rheoli Datblygu) (Cymru) (Diwygio) 2016
www.legislation.gov.uk/cy/wsi/2016/59/article/7/made/welsh
- 39 Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Gweithdrefn Datblygu Cyffredinol a Ganiateir) 1995, Erthyglau 4 a 7
www.legislation.gov.uk/cy/uksi/1995/418/contents/made –
- 40 Rheoliadau Cynllunio Gwlad a Thref (Asesu Effeithiau Amgylcheddol) (Cymru) 2016 (O.S. 2016/58) – www.legislation.gov.uk/cy/wsi/2016/58/contents/made/welsh
Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol, para. 3.15
www.llyw.cymru/nodiadau-cyngor-technegol
- 41 *Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context*, UNESCO, 2022 – www.unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000382347
- 42 Rheoliadau Cynllunio Gwlad a Thref (Asesu Effeithiau Amgylcheddol) (Cymru) 2016 – www.legislation.gov.uk/cy/wsi/2016/58/contents/made/welsh
- 43 Deddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990, adran 77 – www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/8/section/77
Polisi Cynllunio Cymru (Rhifyn 9), Pennod 3: Rheoli Datblygu, para. 3.7.3
www.llyw.cymru/polisi-cynllunio-cymru
- 44 *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, UNESCO, para. 77 – www.whc.unesco.org/en/guidelines
- 45 Safleoedd Posibl
www.whc.unesco.org/en/tentativelists/ –
- 46 *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, UNESCO, para. 168 – www.whc.unesco.org/en/guidelines
- 47 *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, UNESCO, para. 49 – www.whc.unesco.org/en/guidelines
- 48 Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 – www.legislation.gov.uk/cy/anaw/2015/2/contents/enacted/welsh

Rhagor o Wybodaeth

Polisi a Chanllawiau Cynllunio

Polisi Cynllunio Cymru

www.llyw.cymru/polisi-cynllunio-cymru

Polisi Cynllunio Cymru, Pennod 6: Lleoedd Unigryw a Naturiol

www.llyw.cymru/polisi-cynllunio-cymru

Nodyn Cyngor Technegol 12: Dylunio

www.llyw.cymru/nodiadau-cyngor-technegol

Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol

www.llyw.cymru/nodiadau-cyngor-technegol

Datganiadau Dylunio a Mynediad yng Nghymru

www.llyw.cymru/ceisiadau-cynllunio-canllawiau-ar-ddatganiadau-dylunio-mynediad

Llawlyfr Rheoli Datblygu

www.llyw.cymru/llawlyfr-rheoli-datblygu

Canllawiau Arfer Gorau Llywodraeth Cymru

Egwyddorion Cadwraeth ar gyfer Rheoli Amgylchedd Hanesyddol Cymru mewn Ffordd Gynaliadwy, Cadw, Llywodraeth Cymru, 2011

www.cadw.llyw.cymru/cyngor-a-chymorth/egwyddorion-cadwraeth/egwyddorion-cadwraeth

Asesiadau o'r Effaith ar Dreftadaeth yng Nghymru, Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017

www.cadw.llyw.cymru/cyngor-a-chymorth/creu-lleoedd/asesiadau-or-effaith-ar-dreftadaeth/asesiadau-or-effaith-ar

Rheoli Newid i Adeiladau Rhestredig yng Nghymru, Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017

<https://cadw.llyw.cymru/cyngor-a-chymorth/asedau-hanesyddol/adeiladau-rhestredig/rheoli-newid-i-adeiladau-rhestredig>

Lleoliad Asedau Hanesyddol yng Nghymru, Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017

www.cadw.llyw.cymru/cyngor-a-chymorth/creu-lleoedd/asesiadau-or-effaith-ar-dreftadaeth/lleoliad-asedau-hanesyddol

Canllawiau UNESCO ac ICOMOS

Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, UNESCO

www.whc.unesco.org/en/conventiontext/

Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context, UNESCO, 2022

www.unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000382347

Managing Cultural World Heritage, UNESCO

www.whc.unesco.org/en/managing-cultural-world-heritage/

Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, UNESCO

www.whc.unesco.org/en/guidelines/

Llawlyfrau adnoddau UNESCO

www.whc.unesco.org/en/resourcemanuals/

Safleoedd Treftadaeth y Byd yng Nghymru

Tirwedd Ddiwydiannol Blaenafon

www.visitblanavon.co.uk/cy

Cestyll a Muriau Trefi Brenin Edward I yng Ngwynedd

www.cadw.llyw.cymru/cyngor-a-chymorth/asedau-hanesyddol/ardaloedd-cadwraeth/asedau-hanesyddol-eraill/safleoedd

Dyfrbont Pontcysyllte a'r Gamlas

<https://www.pontcysyllte-aqueduct.co.uk/cy/>

Tirwedd Llechi Gogledd Orllewin Cymru

www.llechi.cymru/cy/safletreftadaethbyd

Canllawiau Cynllunio Atodol

Dyfrbont Pontcysyllte a'r Gamlas

www.wrecsam.gov.uk/service/nodiadau-cyfarwyddiadau-cynllunio-lleol

Safle Trefadaeth y Byd Tirwedd Llechi Gogledd-Orllewin Cymru

www.llechi.cymru/sites/default/files/Safle%20Treftadaeth%20y%20Byd%20Tirwedd%20Llechi%20-%20Canllawiau%20Cynllunio%20Atodol.pdf

Cysylltiadau

Gwybodaeth Hanesyddol

Archifau Cymru — catalog ar-lein sy'n caniatáu ichi chwilio am wybodaeth mewn mwy na 7,000 o gasgliadau o gofnodion hanesyddol sy'n cael eu cadw gan y 21 o archifau a geir yng Nghymru.
www.archifau.cymru/cyflwyniad-i-archifau/beth-yw-archifau/

Archwilio — mae Archwilio yn darparu mynediad cyhoeddus ar-lein at gofnodion yr amgylchedd hanesyddol ymhob ardal awdurdod lleol yng Nghymru. Caiff Archwilio ei gynnal a'i ategu â rhagor o wybodaeth gan Heneb: Ymddiriedolaeth Archaeoleg Cymru.
www.archwilio.org.uk/wp/?lang=cy

Cof Cymru — cofnod ar-lein Cadw o asedau hanesyddol cenedlaethol Cymru, sy'n cynnwys adeiladau rhestredig, henebion cofrestredig, llongddrylliadau gwarchodedig, Safleoedd Treftadaeth y Byd, tirweddau hanesyddol cofrestredig a pharciau a gerddi hanesyddol cofrestredig.
www.cadw.llyw.cymru/cyngor-a-chymorth/cof-cymru

Coflein — y catalog ar-lein ar gyfer Cofnod Henebion Cenedlaethol Cymru, sef y casgliad cenedlaethol o wybodaeth am amgylchedd hanesyddol Cymru.
www.coflein.gov.uk/cy

Cymru Hanesyddol — porth ar-lein at gofnodion cenedlaethol a rhanbarthol o'r amgylchedd hanesyddol.
www.cymru-hanesyddol-rcahmw.hub.arcgis.com/

Rhestr o Enwau Lleoedd Hanesyddol Cymru — mae'n cofnodi'r amryfal ffurfiau a sillafiadau o enwau phrïodoeddau topograffigol, cymunedau, tramwyfeydd, adeileddau ac agweddau arall ar y dirwedd a gofnodir mewn ffynonellau sy'n dyddio o cyn y Rhyfel Byd Cyntaf.
www.enwaulleoeddhanesyddol.cbhc.gov.uk/

Llyfrgell Genedlaethol Cymru
www.llyfrgell.cymru/

Cadw

Llywodraeth Cymru, Parc Busnes, Rhyd-y-car, Merthyr Tudful, CF48 1UZ
Ffôn: 03000 252239
cadw@tfw.wales
cadw.llyw.cymru

Awdurdodau Cynllunio

Gellir cysylltu â swyddogion cadwraeth a chynllunio awdurdodau cynllunio drwy wefan yr awdurdod lleol perthnasol.

Yr Adran dros Ddiwylliant, y Cyfryngau a Chwaraeon
www.gov.uk/government/organisations/departement-for-culture-media-sport

ICCROM

www.iccrom.org/

ICOMOS-UK

www.icomos-uk.org/world-heritage/

ICOMOS

www.icomos.org/en/

IUCN

www.iucn.org/

Comisiwn Cenedlaethol y DU UNESCO

www.unesco.org.uk/

Canolfan Treftadaeth y Byd UNESCO

www.whc.unesco.org/

World Heritage UK

www.worldheritageuk.org/

Dolenni o'r ddogfen hon

Lle mae'r ddogfen hon yn cynnwys dolenni i wefannau ac adnoddau eraill a ddarperir gan drydydd partïon, darperir y dolenni hyn er gwybodaeth i chi yn unig. Ni ddylid ystyried bod rhestru dolenni yn gymeradwyaeth o unrhyw fath. Nid oes gan Cadw reolaeth dros gynnwys nac argaeledd tudalennau y ceir dolenni iddynt ac nid ydym yn derbyn unrhyw gyfrifoldeb amdanynt nac am unrhyw golled neu niwed a allai ddeillio o'ch defnydd ohonynt.

